

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

факультет фінансів

кафедра корпоративних фінансів і контролінгу

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА	Фінансовий менеджмент і контролінг
Галузь знань	07 Управління та адміністрування
Спеціальність	072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Форма здобуття освіти : очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему «Банківське кредитування підприємств та шляхи мінімізації ризиків»

здобувача Козолія Олега Ігоровича

Науковий керівник: к.е.н., професор, Куліш Г.П.

Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)

Завідувач кафедри: д. е. н. , професор Терещенко О.О.

Київ 2024

Реферат

Кваліфікаційна магістерська робота містить 106 сторінок, 14 таблиць, 9 рисунків, список використаних джерел з 58 найменувань, 2 додатки.

«Банківське кредитування підприємств та шляхи мінімізації ризиків»

Об'єктом дослідження є кредитна діяльність банків у процесі їх взаємодії з корпоративними клієнтами.

Предметом дослідження є механізм управління кредитним ризиком банків.

Мета кваліфікаційної магістерської роботи – є розробка рекомендацій щодо оптимізації процесів банківського кредитування підприємств в Україні з урахуванням сучасних економічних умов та мінімізації кредитних ризиків.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі *завдання*:

- уточнити сутність кредиту як економічної категорії та обґрунтувати
- поняття кредитного та фінансового ризиків;
- проаналізувати методологічні підходи щодо оцінки кредитоспроможності позичальників банківськими установами;
- на концептуальному рівні визначити порядок дій банківських працівників у процесі надання кредиту підприємствам;
- визначити сутність організаційно-економічного механізму управління кредитним ризиком банку та охарактеризувати його складові;
- удосконалити класифікацію основних факторів, що впливають на виникнення кредитного ризику банку;
- визначити перспективні напрями мінімізації кредитного ризику банку у процесі кредитування з метою підвищення ефективності банківської діяльності в умовах війни.

Практичне значення отриманих результатів: Результатом вирішення поставлених у роботі завдань є розробка пропозицій та рекомендацій практичного характеру щодо реалізації механізму управління кредитним ризиком банку й через нього підвищення ефективності банківської діяльності, що включають: 1)

рекомендації щодо здійснення адаптивної політики банку в процесі управління кредитним ризиком; 2) пропозиції щодо використання рекомендацій для мінімізації втрат банку від кредитної діяльності. ; 3) рекомендації щодо оптимізації організаційної структури банку для оперативного прийняття рішень при управлінні кредитним ризиком; 5) пропозиції з удосконалення основних методів управління кредитним ризиком з метою підвищення ефективності банківського функціонування; 6) обґрунтування системи показників для оцінки ефективності діяльності банку та управління кредитним ризиком.

Рік виконання кваліфікаційної магістерської роботи: 2024

Рік захисту роботи: 2024

Ключові слова: управління ризиками, оцінка кредитоспроможності, імовірність дефолту, рівень забезпечення, боргове навантаження.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ.....	8
1.1. Сутність та види банківського кредитування підприємств як джерела їх фінансування.....	8
1.2. Управління фінансово-кредитними ризиками на підприємствах.....	18
1.3. Методичні підходи щодо оцінки підприємств при кредитуванні.....	28
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА.....	38
2.1. Оцінка ринкового позиціювання підприємства та його конкурентоспроможності.....	38
2.2. Оцінка кредитоспроможності підприємства.....	47
2.3. Оцінка кредитного забезпечення при кредитуванні	56
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ.....	68
3.1. Заходи щодо підвищення кредитоспроможності підприємства	68
3.2. Мінімізація фінансових ризиків при банківському кредитуванні.....	76
ВИСНОВКИ.....	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	93
ДОДАТКИ.....	100

ВСТУП

Кожне підприємство звертається до ринку позичкових коштів за різних цілей. Часто причиною необхідності залучення позики є протиріччя між надходженнями грошових коштів і їх витрачанням. Водночас використання позикового капіталу дозволяє суттєво розширити обсяг господарської діяльності, забезпечити ефективніше використання власного капіталу, прискорити формування різноманітних цільових фінансових фондів, що в свою чергу веде до підвищення ринкової вартості підприємства.

Одним із основних зовнішніх джерел формування позикового капіталу підприємств є фінансовий кредит.

Фінансовий кредит – це позичковий капітал, який надається банком-резидентом або нерезидентом, кваліфікованим як банківська установа згідно із законодавством країни перебування нерезидента, або резидентами і нерезидентами, які мають статус небанківських фінансових установ, у позичку юридичній або фізичній особі на визначений строк для цільового використання та під процент. Основним різновидом фінансових кредитів є банківський кредит.

Визначальним етапом на шляху до залучення позикового капіталу є ціль його використання: (поповнення необхідного обсягу постійної частини оборотних активів, забезпечення формування змінної частини оборотних активів, формування нестачі обсягу інвестиційних ресурсів, інші тимчасові потреби). Визначивши елемент діяльності, в якому бракує коштів, компанія аналізує наявні джерела покриття нестачі і обирає для себе оптимальне співвідношення.

Отже, мова йде про банківське кредитування, яке є одним із ключових інструментів фінансової підтримки малого та середнього бізнесу (МСБ) та відіграє значну роль у розвитку економіки. Для підприємств цього сектору доступ до капіталу часто обмежений, що ускладнює реалізацію нових проєктів, модернізацію обладнання та розширення ринків збуту. Кредитування, надане банками, допомагає МСБ подолати фінансові труднощі та сприяє їхньому сталому розвитку,

стимулюючи інновації, створення робочих місць та підвищення конкурентоспроможності.

Малі та середні підприємства є важливими драйверами економіки, адже вони не тільки забезпечують значну частку зайнятості, а й сприяють динамічному розвитку ринку завдяки гнучкості та інноваційності. Водночас сектор МСБ стикається з численними викликами, такими як нестача обігових коштів, нестабільність грошових потоків та ризик неплатоспроможності.

Ключовим аспектом банківського кредитування є аналіз кредитного ризику, що дозволяє оцінити ймовірність повернення позики підприємством. Для банків важливо мінімізувати ризики неплатоспроможності позичальників, адже невиконання кредитних зобов'язань може призвести до фінансових втрат та негативно вплинути на їхню стабільність. У зв'язку з цим використовуються різні методи оцінки кредитоспроможності компаній, такі як аналіз фінансових показників, оцінка бізнес-моделі та прогнозування грошових потоків.

Для мінімізації кредитних ризиків банки впроваджують різноманітні заходи, включаючи вимоги до забезпечення, встановлення лімітів на кредитування та моніторинг діяльності позичальників. Дотримання цих підходів забезпечує зниження ризиків, забезпечуючи стабільність фінансових інститутів та підтримуючи доступність кредитування для підприємств.

Актуальність теми. Банківське кредитування обумовлює можливості підтримки та розвитку українського бізнесу. МСБ є важливим джерелом робочих місць і стимулом для зростання ВВП, проте через економічну нестабільність і внутрішні кризи, цей сектор потребує надійного кредитного забезпечення. Високий рівень ризиків через нестабільність економічного середовища, інфляцію та воєнні дії ускладнює процес кредитування. Відповідно застосовуються надійні методи оцінки кредитоспроможності та моделювання ризиків. Дослідження сприятиме розвитку надійних механізмів кредитування, що підвищить стабільність банківської системи та підтримку МСБ, що є актуальним для сталого економічного розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі процесам кредитування присвячено значну увагу з боку як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Зокрема, Н.І. Версаль досліджувала теоретичні основи кредиту, а У.В. Владичин аналізував аспекти банківського кредитування підприємств. І.С. Гуцал у своїх працях вивчав кредитування суб'єктів ринку в умовах трансформаційної економіки України, тоді як А.В. Демківський обґрунтовував базові принципи кредитних відносин. О.В. Дзюблюк зосереджував увагу на ролі кредитних важелів у стимулюванні економічного розвитку, а В. Шибалкіна приділяла увагу оптимізації умов банківського кредитування.

Водночас у працях цих науковців недостатньо висвітлено такі актуальні аспекти банківського кредитування підприємств, як сучасні тенденції в управлінні проблемною заборгованістю, зокрема її реструктуризація та продаж, а також особливості кредитування в умовах сучасної економічної нестабільності. Виходячи з цього, обрана тема дослідження набуває особливої актуальності, адже розв'язання зазначених питань має вагомим значення для вдосконалення кредитного процесу на сучасному етапі.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної магістерської роботи є розробка рекомендацій щодо оптимізації процесів банківського кредитування підприємств в Україні з урахуванням сучасних економічних умов та мінімізації кредитних ризиків.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

- уточнити сутність кредиту як економічної категорії та обґрунтувати
- поняття кредитного та фінансового ризиків;
- проаналізувати методологічні підходи щодо оцінки кредитоспроможності позичальників банківськими установи;
- на концептуальному рівні визначити порядок дій банківських працівників у процесі надання кредиту підприємствам;
- визначити сутність організаційно-економічного механізму управління кредитним ризиком банку та охарактеризувати його складові;

— удосконалити класифікацію основних факторів, що впливають на виникнення кредитного ризику банку;

— визначити перспективні напрями мінімізації кредитного ризику банку у процесі кредитування з метою підвищення ефективності банківської діяльності в умовах війни.

Об’єкт дослідження – є кредитна діяльність банків у процесі їх взаємодії з корпоративними клієнтами.

Предметом дослідження – механізм управління кредитним ризиком банків.

Методи дослідження. Структурно – логічний аналіз (організація матеріалу), методи аналізу та синтезу (виявлення теоретичних понять і визначень), системна оцінка (комплексний аналіз факторів, що впливають на кредитні ризики).

Діалектичний метод – рекомендації щодо оптимізації кредитного ризику з урахуванням регулятивного впливу НБУ. Фінансово-економічний аналіз, графічний аналіз, методи прогнозування та конкретизація.

Інформаційна база дослідження. Інформаційною базою цього дослідження слугують наукові праці, що охоплюють теоретичні та аналітичні аспекти, які були написані як вітчизняними, так і зарубіжними фахівцями. Також до бази увійшли законодавчі та нормативні акти, офіційні дані Національного банку України, а також матеріали з періодичних видань й інші офіційні інтернет-ресурси.

Структура роботи. робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури. У першому розділі розглядаються теоретичні основи банківського кредитування із акцентом на процесі видачі кредиту, аналізується вітчизняний та іноземний досвід використання банківських кредитів як позичкового капіталу. Другий розділ присвячений політиці оцінки кредитоспроможності підприємства із аналізом його якісних та кількісних показників, а також кредитного забезпечення. У третьому розділі автор наводить пропозиції із вдосконалення банківського кредитування, зокрема спираючись на іноземний досвід використання показників гршових потоків, рейтингової методології оцінки клієнта та роботи із супроводження кредитів.

Повний обсяг роботи –97 сторінок комп’ютерного тексту, в тому числі 11 таблиць, 7 рисунків, список використаних джерел із 55 найменувань.

Апробація матеріалів кваліфікаційної магістерської роботи. Матеріали кваліфікаційної магістерської роботи пройшли апробацію на Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих учених та студентів «Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами» (м. Київ, 2024) у секції «Корпоративні фінанси в умовах сталого розвитку». Назва тез: «Кредитування підприємств та шляхи мінімізації банківських ризиків» [35, с. 89–94].

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Сутність та види банківського кредитування підприємств як джерела їх фінансування

Розвиток економічної системи залежить від розвитку банківського сектору, оскільки саме банки забезпечують ефективний рух коштів, стимулюють інвестиційну діяльність, підтримують підприємницьку активність і сприяють економічній стабільності через кредитування. Особливо важливу роль у цьому процесі відіграє банківське кредитування підприємств, яке створює можливості для розширення виробництва, модернізації обладнання, впровадження інновацій, підтримки необхідного обсягу обігового капіталу та розвитку нових ринків, тим самим сприяючи економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності національної економіки.

Кредитування та кредитні відносини є невід'ємною частиною банківської системи України, що тісно пов'язані із загальними потребами національного виробництва. Вони посідають важливе місце у сучасному фінансово-грошовому середовищі, відображаючи взаємозв'язки між державою, банківськими установами, господарськими суб'єктами та населенням. На сьогодні кредит опосередковує всі етапи виробничих процесів, створюючи умови для ефективного використання обмежених ресурсів і сприяючи підвищенню рентабельності виробництва [1]. Кредит є однією з основних категорій ринкової економіки, що відображає реальні відносини між економічними суб'єктами та зв'язки між ними.

Останнє десятиліття стало періодом значних змін для банківської системи України. У 2014–2015 роках криза, спричинена політичною та економічною нестабільністю, призвела до девальвації гривні, відтоку депозитів і масового

закриття банків. Національний банк України розпочав очищення системи, ліквідувавши понад 80 установ, та впровадив реформи для підвищення прозорості й капіталізації банків. Детальну динаміку показано в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Кількість діючих банків в Україні з 2014 по 2024 рр.

	Кількість діючих банків	З них зіноземним капіталом	У т.с. зі 100% іноземним капіталом
на 1.01.2014	180	49	19
на 1.01.2015	163	51	19
на 1.01.2016	117	41	17
на 1.01.2017	96	38	17
на 1.01.2018	82	38	18
на 1.01.2019	77	37	23
на 1.01.2020	75	35	23
на 1.01.2021	74	33	23
на 1.01.2022	71	33	23
на 1.01.2023	67	30	22
на 1.01.2024	63	27	19

Джерело: розроблено автором на основі [34]

Попри кризу, банки продовжували активно кредитувати юридичних осіб. Починаючи з 2015 року, як показано в таблиці 1.2, обсяг наданих кредитів починає помірено зростати. Такі зміни пов'язані зі стабілізацією після кризи 2014 року, відновленням довіри до банків, та покращенням макроекономічної ситуації, що стимулювало попит на фінансування. Особливо важливу роль відіграли кредити на поповнення обігового капіталу, модернізацію виробництва та реалізацію інвестиційних проєктів.

Таблиця 1.2 – Кредити надані суб'єктам господарювання в період за 2014-2024 рр.

Період	Надані кредити	Кредити суб'єктам господарювання
на 1.01.2014	911 402	698 777
на 1.01.2015	1 006 358	802 582
на 1.01.2016	1 009 768	830 632
на 1.01.2017	1 005 923	847 092
на 1.01.2018	1 042 798	870 302
на 1.01.2019	1 118 618	919 054
на 1.01.2020	1 033 539	822 020
на 1.01.2021	963 664	752 503
на 1.01.2022	1 065 347	795 513
на 1.01.2023	1 036 129	801 327
на 1.01.2024	1 024 852	783 864

Джерело: розроблено автором на основі [34]

У 2016 році ключовою подією стала націоналізація ПриватБанку, що стабілізувало сектор і зберегло довіру вкладників. Подальші роки позначилися цифровізацією: поява нових фінтехнологій, активне використання безконтактних платежів та карткових розрахунків.

Зі зміною економічних умов, зокрема через пандемію COVID-19 та російську агресію, банківська система України була змушена адаптуватися до нових викликів. У відповідь на ці зовнішні фактори, Національний банк України впровадив низку заходів, зокрема програми підтримки бізнесу та контроль валютного ринку, що сприяло стабільності фінансової системи. Водночас, у контексті кредитування, важливо зазначити, що в Україні на законодавчому рівні чітко визначено поняття «банківський кредит», що є основою для розуміння взаємовідносин між банком і позичальниками.

Це визначення подане в Законі України «Про банки та банківську діяльність», де зазначено, що банківський кредит — це будь-яке зобов'язання банку надати визначену суму коштів, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання щодо придбання права вимоги боргу, а також будь-яке продовження терміну погашення заборгованості, що надається в обмін на обов'язок боржника повернути отримані кошти разом зі сплатою процентів та інших зборів за цей кредит [3].

На основі вищенаведеного матеріалу можна зазначити, що банківський кредит представляє собою відносини кредитування, які виникають між банком та позичальниками з метою перерозподілу залучених банком ресурсів на умовах повернення, визначеного строку, платності та цільового використання [4].

Підкреслюючи високу практичну значимість саме кредитування підприємств, вважаємо доцільним конкретизувати та поглибити окремі аспекти сутності та складових їх механізму. Механізм банківського кредитування підприємств можна розглядати як систему взаємопов'язаних методів, інструментів, важелів та елементів інформаційного, правового і методичного забезпечення, що включає передумови, процеси їх реалізації та інфраструктурні складові. Система спрямована на забезпечення підприємств кредитними ресурсами в обсягах,

достатніх для їхньої діяльності, і за прийнятною вартістю, що дозволяє досягати прибутковості або інших економічних результатів.

Компоненти такого механізму забезпечують практичне впровадження кредитних відносин між підприємствами та банками, які виступають у ролі кредиторів, дотримуючись основних принципів кредитування. Загалом, функціонування цього механізму має сприяти розвитку кредитних відносин, стимулювати активність у сфері кредитування, підвищувати його ефективність, мінімізувати невизначеність і ризики, а також забезпечувати більш раціональне використання кредитних ресурсів. У результаті це сприяє підвищенню рентабельності як підприємств, так і банків, що і є основною метою механізму [4].

Слід зазначити, що описаний механізм банківського кредитування має свої особливості, які відрізняють його від загального кредитного механізму. Кредитний механізм забезпечує перерозподіл позикового капіталу, його формування та використання з метою збільшення позикової вартості, нарощування капіталу і, зрештою, отримання прибутку. У цьому контексті ключову роль відіграють кредитні установи.

Натомість механізм банківського кредитування підприємств спрямований на забезпечення фінансовими ресурсами їх виробничо-господарської діяльності, що дозволяє підвищити її ефективність. Таким чином, цей механізм охоплює лише кредитні відносини між банками та підприємствами, які виникають у форматі "кредитор–позичальник" під час використання позикового капіталу та його примноження [4].

На відміну від цього, кредитний механізм також охоплює відносини, пов'язані з формуванням, накопиченням і резервуванням капіталу. Вони виникають між різними учасниками фінансового ринку: кредитними установами, регуляторними органами, державою, міжнародними організаціями, а також іншими суб'єктами на ринку капіталу. [4]

Безперечно, кредитний механізм має значно ширший обсяг як за спектром охоплених кредитних відносин, так і за колом учасників. Він обов'язково включає елементи кредитного регулювання і діє одночасно на мікро- та макрорівнях. У той

же час, механізм банківського кредитування підприємств здебільшого реалізується на мікрорівні, хоча й враховує макроекономічні умови та вимоги фінансового регулятора. Його основна мета — створення умов, що сприяють стабільному функціонуванню і розвитку як підприємств, так і банків [4].

Роль держави та регуляторних органів у цьому випадку є опосередкованою і полягає у формуванні правового середовища, а також у розробці стандартів для нормативного та інформаційного забезпечення. Структуру механізму банківського кредитування підприємств та його основні елементи відображено на рисунку. [додаток 1]

Види банківського кредитування підприємств спрямовані на створення таких умов взаємодії з банками, які забезпечують доступ до кредитних ресурсів для ефективного фінансування господарської діяльності, підвищення її результативності та стимулювання подальшого розвитку. Як зазначає Крупка М. І., «фінансово-кредитні методи — це конкретні способи реалізації, що мають на меті досягнення поставлених завдань економічної політики». У даному контексті йдеться про завдання на мікрорівні, які стосуються взаємодії між підприємствами та їх кредиторами. Це ті механізми, які стосуються використання банками свого позикового капіталу через передачу його підприємствам у тимчасове та раціональне користування.

Ключова мета полягає у формуванні достатньої кількості кредитних ресурсів для забезпечення належного функціонування підприємств, їх подальшого розвитку, збільшення обсягів виробництва, удосконалення технологій, впровадження інноваційних рішень у виробничі, управлінські та фінансові процеси. Це також сприяє підвищенню загальної ефективності діяльності підприємств та зростанню фінансових результатів. Водночас банки мають формувати оптимальні кредитні портфелі, які збалансовані за критеріями ризику та доходності, що підвищує результативність їх кредитної діяльності [4].

Належне використання таких підходів сприятиме як зростанню обсягів виробництва так і реалізації продукції підприємствами, так і розвитку банківської системи та вдосконаленню її кредитних операцій.

Ефективність залучення кредитних ресурсів підприємством залежить від правильно обраного методу кредитування. Сучасні банки пропонують широкий спектр кредитних продуктів, які відрізняються формами, видами, умовами та методами надання. Вибір оптимального варіанту кредитування вимагає детального аналізу фінансового стану підприємства, його потреб та ризиків. Індивідуальний підхід до кожного клієнта дозволяє банкам розробити оптимальні умови кредитування, які забезпечують стабільне фінансування бізнесу.

В практиці банківського кредитування доречно виокремити інвестиційне кредитування. Інвестиційне кредитування зосереджується на фінансуванні інвестиційної діяльності підприємства. Об'єктом такого кредитування виступає конкретний інвестиційний проєкт, який вимагає ретельно підготовленої проєктної документації для його реалізації. Фінансова форма кредитування передбачає можливість використання цінних паперів як основного інструменту залучення коштів, і банки можуть виступати активними учасниками таких операцій. На відміну від стандартних кредитних угод, у цьому випадку головну роль відіграють цінні папери, зокрема облігації, що випускаються та розміщуються емітентом [4].

Завдяки цьому, коло кредиторів суттєво розширюється, охоплюючи всіх інвесторів, які придбали облігації. Крім того, можливе кредитування на умовах андеррайтингу, коли банк викуповує весь випуск довгострокових облігацій. Однак в Україні така практика використовується рідко, на відміну від багатьох іноземних інвестиційних банків, які спеціалізуються на подібних угодах.

Цей метод найкраще підходить для великих підприємств, холдингів або фінансово-промислових груп, оскільки передбачає надійне майнове забезпечення та можливість конвертації облігацій у прості акції. Малі та середні підприємства, як правило, не зацікавлені у випуску облігацій, тому для них доцільніше використовувати векселі. У цьому контексті доцільним є обліковий кредит, який надають банки для підтримки платіжного обороту клієнтів. Механізм облікового кредиту передбачає участь трьох сторін: постачальника, покупця та банку. Банк купує вексель у постачальника, що дозволяє йому достроково отримати кошти, які гарантує покупець. Таким чином, постачальник фактично виступає кредитором для

свого клієнта, але завдяки рефінансуванню через банк повертає кошти раніше. Водночас банк, по суті, кредитує покупця, який зобов'язується погасити заборгованість банку. Такий підхід сприяє забезпеченню ліквідності та спрощенню платіжних операцій.

Вексельне кредитування передбачає широкий спектр операцій, серед яких особливе місце займають операції з забезпечення кредитів. Позичальник може залучити кредит під заставу векселів, які він раніше отримав. Іншим варіантом є використання векселів як засобу гарантування зобов'язань. В цьому випадку банк виступає гарантом виконання зобов'язань свого клієнта перед третіми особами. Такий вид кредитування дозволяє підприємствам оптимізувати свої платежі та покращити свою фінансову позицію. Активне залучення векселів у кредитні операції відкриває нові перспективи для розвитку малого та середнього бізнесу. Інтегруючи банківське кредитування з комерційним обігом, векселі дозволяють підприємствам перетворювати свої товарні запаси на ліквідні активи, що може суттєво поліпшити їхню фінансову стабільність.

Таким чином, векселі стають ефективним інструментом підвищення кредитоспроможності підприємств, особливо тих, які працюють на ринку з короткими виробничими циклами.

Фінансовий лізинг є популярним методом фінансування, особливо для підприємств аграрного, промислового та транспортного секторів. Цей інструмент може застосовуватися як банківськими, так і небанківськими установами, і поєднує в собі риси товарної та фінансової форм кредитування. Суть методу полягає в тому, що підприємство отримує у користування обладнання, техніку чи транспортні засоби, а розрахунки за їх використання здійснюються у грошовій формі.

Основною перевагою лізингу є його здатність сприяти технічній і технологічній модернізації, що, у свою чергу, стимулює розвиток реального сектору економіки. На початкових етапах розвитку кредитної системи країни банки часто виявляються ефективнішими у фінансуванні лізингових угод, ніж спеціалізовані компанії. Це пояснюється ширшим доступом банків до фінансових ресурсів і їхньою здатністю знижувати ризики завдяки диверсифікації. Водночас, у

деяких випадках загальна вартість лізингового фінансування може перевищувати витрати на отримання строкового банківського кредиту для придбання того ж обладнання чи техніки. Тому кожен метод кредитування потребує ретельного аналізу й економічних розрахунків, щоб визначити найбільш доцільний варіант для конкретного підприємства з урахуванням його фінансових умов і стратегічних завдань.

Кредитні важелі спрямовані на посилення чи активізацію дії кредитних інструментів. Це певні умови, стимули або санкції, які впливають на використання інструментів та реалізацію методів, а також сприяють досягненню фінансових цілей, зокрема у сфері кредитування підприємств. Найбільш ефективними важелями є ті, що формують вартість кредиту для позичальника (чим вигідніші умови, тим доступніший ресурс), а також визначають розмір і термін користування кредитом. Наприклад, розмір відсоткової ставки є одним із ключових чинників, який впливає на ефективність обраного методу кредитування і часто визначає його вибір.

Поєднання методів кредитування з відповідними інструментами, доповнене дією певних важелів, формує так званий кредитний продукт. Цей термін, хоча й частіше використовується в практичній діяльності банків, може бути застосований і в теоретичних дослідженнях. Кредитний продукт відображає суть кредитних відносин між позичальником і кредитором, конкретизуючи їх у вигляді документа, що має юридичну силу. Такий документ чітко визначає умови реалізації угоди, права й обов'язки сторін, а також відповідальність за їх порушення.

Практична реалізація будь-яких фінансових відносин, зокрема кредитних, вимагає врахування специфіки діяльності учасників. З одного боку, українські банки мають особливості, які відрізняють їх від іноземних аналогів. З іншого боку, організація господарської діяльності підприємств значно варіюється залежно від галузі та виду діяльності, що впливає на фінансову структуру і потреби.

Умови кредитних відносин між банками і підприємствами визначаються специфічними особливостями їхньої діяльності, які формують передумови для кредитування. Таким чином, банківське кредитування підприємств має

враховувати два основні блоки передумов: ті, що визначають банки як кредиторів, і ті, що формують підприємства як позичальники.

Щодо функціонування сільськогосподарських підприємств, то передумови кредитування, які формуються банками, залежать від стану кредитної системи, інструментів грошово-кредитної політики, розвитку кредитної інфраструктури, діяльності фінансових установ, а також можливостей страхування та гарантування кредитів. Значний вплив на доступність кредиту мають розмір відсоткової ставки, банківські комісії та винагороди (рис. 1.1). Наприклад, збільшення цих витратних елементів робить кредит дорожчим і менш доступним для підприємств. У той же час, механізми компенсації відсоткових ставок навпаки знижують вартість кредиту, сприяючи його доступності.

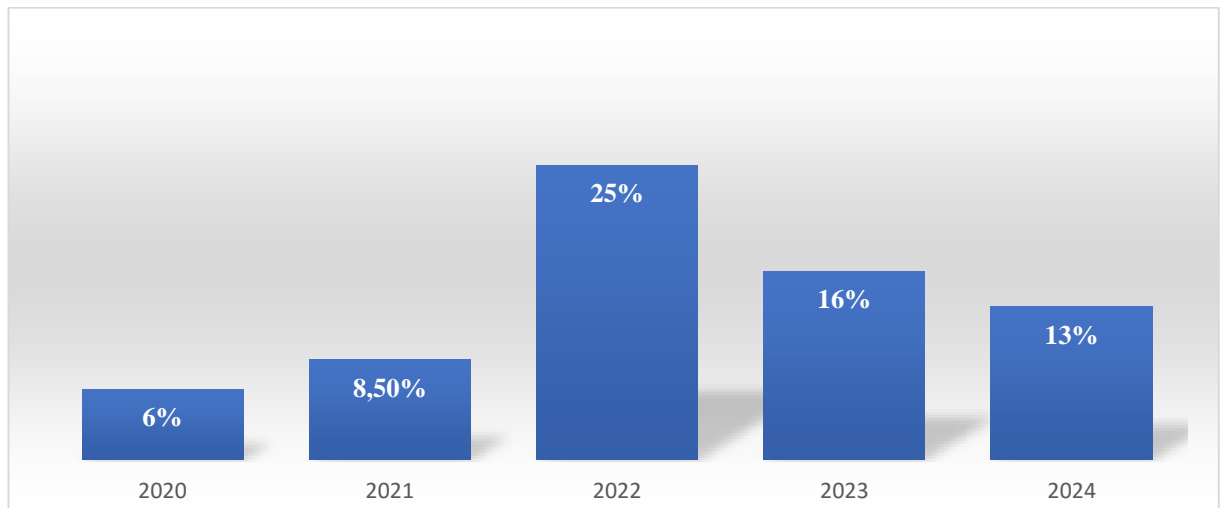

Рисунок 1.1 – Облікова ставка НБУ за 2020-2024 рр. [34]

На сучасному ринку середні відсоткові ставки, які пропонуються банками, залежать від багатьох факторів, включаючи рівень ризиків у сільськогосподарській галузі, вартість залучених банком ресурсів і конкуренцію серед кредитних установ. Станом на поточний рік, середньозважені ставки за кредитами коливаються в межах 16 % (залежно від строку кредитування та типу забезпечення). Для кращого розуміння на рис. 1.2 показано як саме змінювалися середні ставки за кредитами за останні 5 років. Різне зростання спостерігається у 2022 році через початок військових дій, що дестабілізувало економічний клімат країни. Завдяки ефективній роботі регулятора та всієї банківської системи відбулося поступове зниження

вартості кредитів. Таким чином, банківський сектор показав свою стійкість в умовах кризи та надзвичайних ситуацій.

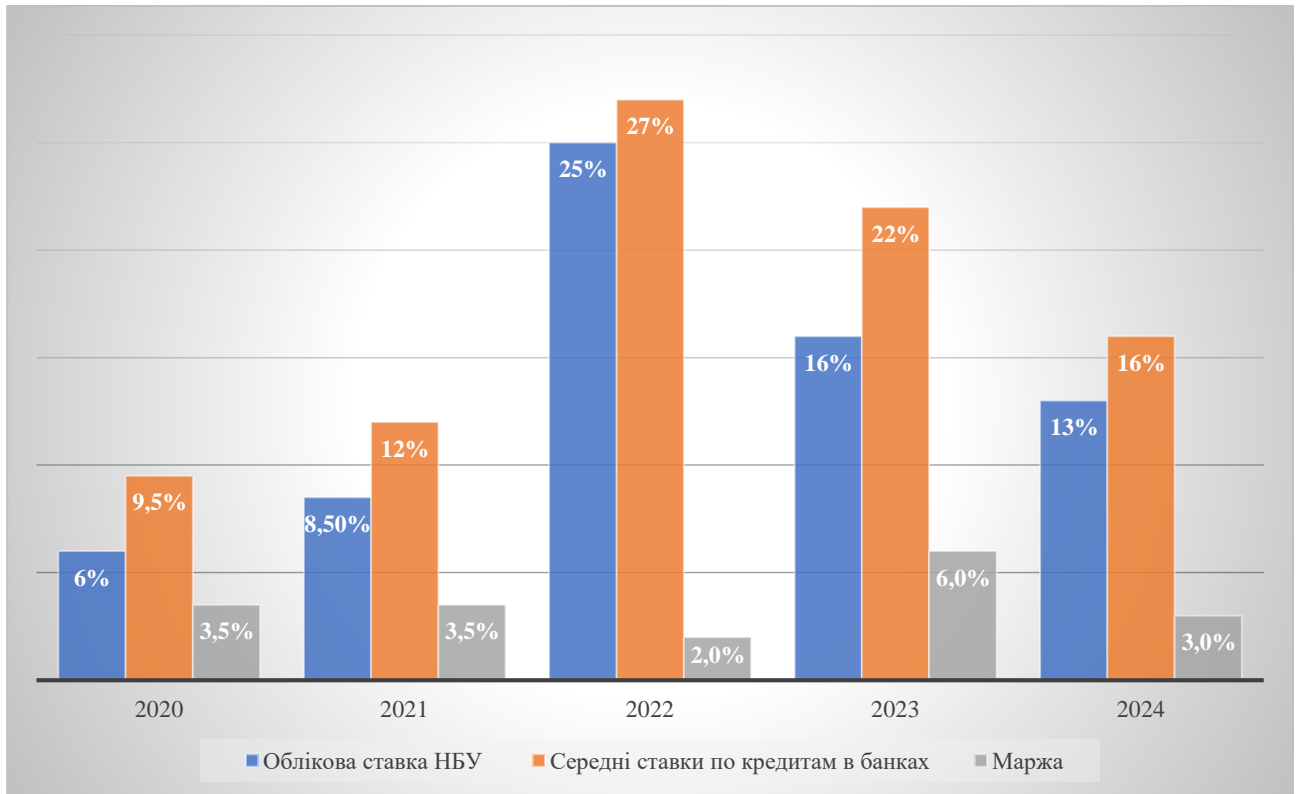

Рисунок 1.2 – Середні ставки за кредитами, маржа, % [34]

Важливим елементом у формуванні відсоткової ставки є банківська маржа — різниця між процентними ставками за залученими та наданими банком коштами. Саме маржа забезпечує прибутковість банківської діяльності, але її надмірне зростання може значно ускладнити доступ до кредитних ресурсів для підприємств, особливо в галузі, яка потребує великих інвестицій, таких як сільське господарство.

Особливості діяльності підприємств як позичальників формують окремий набір передумов для їх кредитування, що впливають на попит на позикові ресурси та рівень індивідуального кредитного ризику. У цьому контексті важливо враховувати як фінансово-економічні чинники, так і аспекти, обумовлені технологічними характеристиками. Першорядне значення мають саме технологічні параметри, які значною мірою залежать від природних умов.

Важливим елементом є також розвиток кредитної інфраструктури. До її ключових складових належать гарантійні фонди, установи взаємної гарантії чи поруки, спеціалізовані страхові компанії, кредитні бюро, рейтингові агентства та

інші інституції. Гарантійні фонди – елементом кредитної інфраструктури, що допомагає знижувати ризики для банків та покращувати доступ до фінансування, особливо для малого і середнього бізнесу (МСБ). Вони гарантують часткове або повне покриття кредиту у разі його неповернення.

До таких фондів входять державні установи, як-от Фонд розвитку підприємництва (ФРП), що адмініструє програму "Доступні кредити 5-7-9%", а також міжнародні організації, наприклад, Європейський інвестиційний фонд (EIF) та Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) – підтримка підприємств через програми гарантій і фінансування. Важливу роль відіграють і приватні структури: страхові компанії, установи взаємної поруки та кредитні бюро, такі як Українське бюро кредитних історій (УБКІ). Ці інституції розподіляють ризики, підвищуючи довіру між кредиторами та позичальниками і стимулюючи розвиток економіки[4].

1.2. Управління фінансово-кредитними ризиками на підприємствах

Кредитування завжди породжує ризики як для позичальника, так і для кредитора, оскільки пов'язане з невизначеністю економічного середовища, фінансовими труднощами або неспроможністю виконання зобов'язань. Для позичальника ризик полягає в можливій неспроможності своєчасно обслуговувати кредит через зміну доходів, макроекономічні кризи або непередбачені обставини. Для кредитора головний ризик — це втрата виданих коштів, зокрема у випадках банкрутства позичальника чи знецінення забезпечення.

Для управління цими ризиками застосовуються різні інструменти. Позичальники можуть використовувати фінансове планування, страхування ризиків, диверсифікацію джерел доходу та контроль витрат. Кредитори, у свою чергу, здійснюють оцінку кредитоспроможності, аналіз фінансових звітів та

кредитної історії, а також залучають інституції кредитної інфраструктури, такі як гарантійні фонди чи страхові компанії.

У зв'язку з таким розподілом визначено поняття індивідуального кредитного ризику як ймовірності невиконання позичальником зобов'язань за кредитною операцією, тобто можливості того, що платежі за кредитом через вплив зовнішніх та внутрішніх факторів проводитимуться з відхиленням від умов кредитного договору або взагалі не проводитимуться. Управління індивідуальним кредитним ризиком спрямоване на зниження ймовірності неповернення кредитних коштів та втрат, які він може спричинити.

Ціллю управління ризиком є виявлення, оцінка, вплив та контроль за кредитним ризиком з метою підтримки збалансованості та мінімізації можливих втрат від його реалізації. Доведено, що порушення може спричинити погіршення його якості, що впливає на показники діяльності підприємства.

Фінансово-кредитні визначають фінансову стійкість підприємства і його сталий розвиток. Розглянемо поняття «фінансово-кредитні ризики» з наукової точки зору. Існуючий підхід до розуміння фінансово-кредитних ризиків підприємств часто обмежується виявленням лише негативних наслідків. Такий підхід створює неповну картину, оскільки ігнорує потенційні позитивні ефекти, які можуть виникнути внаслідок прийняття ризикованих рішень.

Таблиця 1.1 – Визначення поняття «управління ризиками» [5]

Автор	Визначення категорії «управління ризиком»
Андрухович Д. Р.	процес прийняття рішень і здійснення заходів, спрямованих на забезпечення мінімально можливого (припустимого) ризику
Стешенко О. Д.	такий процес дії на суб'єкт господарської діяльності, за якого забезпечується максимально широкий діапазон охоплення можливих ризиків, їх розумне (обґрунтоване) прийняття і зведення ступеня їхнього впливу на нього до мінімально можливих меж, а також розроблення стратегії пов
Кобиляцький Л. С.	ризик, не тільки фінансової, а також операційної та інвестиційної діяльності, а тому він може розглядатися як сукупний ризик підприємства

Продовження таблиці 1.1

Полторак А. С.	результат вибору його власниками або керівниками альтернативного фінансового рішення, спрямованого на досягнення бажаного цільового результату фінансової діяльності з імовірністю економічного збитку (фінансового збитку) через невизначеність його реалізації
----------------	--

Усі наведені визначення намагаються охопити сутність управління ризиками, але роблять це з різних ракурсів. Андрухович Д.В. акцентує увагу на мінімізації ризику. Це вузьке трактування, яке підкреслює захисну функцію управління ризиками. Стешенко О.Д. пропонує більш комплексне визначення, включаючи ідентифікацію, оцінку, прийняття та зведення ризиків до мінімуму. Кобиляцький Л. розширює поняття ризику, включаючи не лише фінансові, але й операційні та інвестиційні ризики. Полторак А.С. пов'язує управління ризиками з прийняттям рішень та досягненням цілей. Однак найбільш повним і сучасним є визначення Стешенка О.Д. та Полторака А.С. Вони підкреслюють, що управління ризиками – це не просто мінімізація, а комплексний процес, який включає, ідентифікацію ризиків, оцінку ризиків, прийняття рішень, управління ризиком та зведення ризиків до мінімуму [5].

Фінансово-кредитний ризик вирізняється тим, що він обов'язково впливає на динаміку фінансових потоків і зміну структури фінансових активів підприємства. Іншими словами, будь-який вид економічного ризику неминуче тягне за собою появу фінансових ризиків. Таким чином, фінансово-кредитний ризик відноситься до ключових ризиків, з якими стикаються підприємства у своїй діяльності. Його основними характеристиками є невизначеність щодо майбутнього виконання фінансових операцій, складність прогнозування та випадковий характер розвитку подій [5].

Сьогодні однією з ключових проблем, з якими стикаються підприємства, є недостатнє фінансування. У воєнний час інвестування стає критично важливим для

забезпечення фінансової стабільності, особливо для майже половини українських компаній. Підтримка малого та середнього бізнесу здійснюється на різних рівнях. Держава пропонує грантові програми, які надають фінансову допомогу на певних умовах для створення чи підтримки бізнесу. Окрім цього, приватні особи також можуть виступати інвесторами, наприклад, купуючи ветеранські облігації.

Головною метою управління фінансовими ризиками є мінімізація втрат, пов'язаних із певним видом ризику. Збитки можуть бути оцінені як у грошовому еквіваленті, так і через аналіз ефективності заходів, спрямованих на їх запобігання. У практиці ризик-менеджменту використовуються чотири основні підходи: запобігання, страхування та поглинання.

Вибір конкретного методу управління фінансовими ризиками вимагає від фінансового менеджера дотримання основних принципів. Серед них: уникати ризику, який перевищує можливості власного капіталу, не ризикувати більшим заради малого передбачати наслідки ризику. Такий підхід дозволяє забезпечити стабільність фінансової діяльності та знизити негативні наслідки непередбачуваних ситуацій.

Фінансовий ризик являє собою ймовірність втрат фінансових ресурсів, зокрема грошових коштів. Основними чинниками, що впливають на виникнення таких ризиків, є коливання на фінансовому ринку та економічні зміни. Серед найбільш поширених прикладів – зміни процентних ставок, коливання валютних курсів, а також нестабільність у певній галузі чи проблеми, пов'язані з окремими позичальниками.

До фінансових ризиків відносяться [6]:

1. Кредитний – ризик непогашення кредиту та несплати відсотків за ним;
2. Процентний – зміна процентних ставок за наданими кредитними ресурсами;
3. Валютний – зміна валютних курсів, а також політичної ситуації, коли курси не змінюються, а можливості вільного обігу валют обмежені.

4. Галузевий – пов’язаний зі специфікою окремих галузей, що проявляється у зміні інвестиційної якості та курсової вартості цінних паперів і відповідних збитках інвесторів;

5. Ліквідності та структури капіталу – можливість втрат при продажу цінного паперу через зміни в оцінці його якості;

6. Операційний – помилка або неправильна організація, нераціональний вибір методу проведення фінансової операції. До цього виду ризику належать можливі помилки менеджерів;

7. Ризик країни – сукупність політичних, економічних та трансфертних ризиків пов’язана з умовами в країні, що впливають на здатність уряду, корпорацій і фізичних осіб виконувати зобов’язання за зовнішнім боргом.

Основні етапи системи управління ризиків включають ідентифікацію, оцінку, нейтралізацію ризиків. Перший етап для кожного виду економічної діяльності визначаються притаманні ризики, на основі яких формується перелік можливих несистематичних ризиків підприємства.

Другий етап визначає перелік систематичних ризиків господарської діяльності підприємства. Третій етап складається з основного переліку усіх фінансових ризиків підприємства, як систематичних, так і несистематичних [6].

Фінансові ризики базуються на об’єктивній невизначеності зовнішнього середовища, що формується під впливом політичних, економічних, соціальних та інших макроекономічних чинників, у межах яких працює організація. Невизначеність такого середовища включає сукупність факторів, які створюють ризикові ситуації. Це зумовлено тим, що підприємство не має повної інформації про всі суб’єкти чи об’єкти, з якими йому доводиться взаємодіяти під час виконання своїх функцій. [6]

Фінансові ризики – це не лише об’єктивна реальність, а й суб’єктивний досвід, що формується під впливом людського фактора. Адже саме підприємець, приймаючи рішення в умовах невизначеності, визначає рівень сприйняття та готовності взяти на себе ризик. [6]

Особистісні якості підприємця, такі як схильність до ризику, інтуїція, досвід, а також глибина знань у сфері фінансів, значно впливають на оцінку та управління фінансовими ризиками. Професіоналізм підприємця виявляється в здатності об'єктивно оцінити потенційні загрози, зважити всі "за" і "проти" та вибрати оптимальну стратегію, яка мінімізує можливі збитки.

Таким чином, успіх будь-якого фінансового підприємства залежить не тільки від об'єктивних ринкових умов, але й від суб'єктивних факторів, пов'язаних з людським фактором. Саме тому, розвиток підприємницьких компетенцій та постійне навчання є ключовими для ефективного управління фінансовими ризиками. [7]

Фінансові ризики виникають із різних причин, які поділяються на зовнішні та внутрішні (табл. 1.2). До зовнішніх факторів належать нестабільність економіки, кризи, інфляція, неефективне регулювання облікової ставки, зростання конкуренції, коливання цін на світовому ринку та політичні чинники. Ці причини перебувають поза контролем підприємства.

Серед внутрішніх причин виділяють зростання витрат, недоліки у фінансовій політиці, а також неефективне управління витратами, доходами та фінансовими результатами.

Таблиця 1.2 – Фактори, що впливають на рівень фінансових ризиків [7]

Зовнішні	Внутрішні
економічний розвиток країни; державне регулювання фінансово-економічної діяльності підприємства; темпи інфляції в країні; кон'юнктура попиту і пропозиції на фінансовому ринку; зміни процентної ставки на фінансовому ринку; зміни курсів іноземних валют; рівень конкуренції в окремих сегментах фінансового ринку; економічне становище в галузі діяльності	Напрямки фінансової політики; Наявність власних фінансових ресурсів; Частка власного капіталу підприємства у загальному обсязі; Структура активів підприємства; Незбалансованість формування окремих видів грошових потоків; Рівень використання прогресивних фінансових інструментів і технологій, здійснення фінансових; Рівень кваліфікації фінансових менеджерів підприємства

У глобальному управлінні ризиками все більшої популярності набуває класифікація, розроблена аудиторською компанією Coopers & Lybrand, відома як Generally Accepted Risk Principles (GARP). Ця система виділяє шість основних типів ризиків, які охоплюють широкий спектр потенційних загроз для бізнесу. До них відносяться кредитні ризики, ринкові ризики, ризик ліквідності, операційні ризики, ризики концентрації (надмірна залежність від одного контрагента, продукту або регіону), ризики бізнес-подій (зміни законодавства, природні катаклізми, політичні події, які можуть вплинути на бізнес). Однак ця система не охоплює усі сфери економічно діяльності суб'єкта підприємництва [7].

Оцінка фінансового ризику – це комплексний процес, що передбачає аналіз низки взаємопов'язаних факторів. Ключовими показниками, які використовуються для оцінки рівня фінансового ризику, є: фінансовий леверидж, точка беззбитковості та коефіцієнт використання позикових коштів. Однак, для повної картини необхідно врахувати ще один важливий компонент – ймовірність виникнення ризику.

Модель оцінки фінансового ризику можна представити у спрощеному вигляді як добуток двох складових [8]:

- Вірогідність виникнення ризику (BP): Це кількісна оцінка того, наскільки ймовірно, що певна ризикова подія відбудеться. Вона може виражатися у відсотках або як частка від одиниці.
- Розмір можливих фінансових втрат (PB): Це вартісна оцінка потенційних збитків, які підприємство може зазнати у разі реалізації ризику.

Таким чином, рівень фінансового ризику (PP) можна розрахувати за формулою:

$$PP = BP * PB, \quad (1.1)$$

де PP – показник рівня конкретного фінансового ризику;
 BP – ймовірність виникнення цього фінансового ризику;
 PB – розмір потенційних фінансових втрат у грошовому еквіваленті при реалізації зазначеного ризику.

Фінансові ризики – це складна система, де всі елементи тісно взаємопов'язані. Зміна одного виду ризику може викликати ланцюгову реакцію, впливаючи на інші аспекти фінансової діяльності підприємства. Наприклад, зростання процентних ставок (ринковий ризик) може призвести до збільшення витрат на обслуговування боргу, що, в свою чергу, знизить платоспроможність підприємства та підвищить кредитний ризик. [8]

Управління фінансовими ризиками складається з шести основних етапів: постановка мети, ідентифікація ризику, аналіз і оцінка ризику, вибір одного з чотирьох методів управління (уникнення, прийняття, передача або мінімізація), реалізація обраного методу, а також оцінка ефективності й підведення підсумків. Механізм нейтралізації ризиків відіграє ключову роль у їхньому управлінні. Його перевага полягає в широкому виборі альтернативних рішень, що залежить від фінансової діяльності та можливостей підприємства, створюючи основу для внутрішнього і зовнішнього страхування. Страхування фінансових ризиків передбачає захист майнових інтересів підприємства в разі настання страхового випадку. Це здійснюється спеціалізованими страховими компаніями (страховиками) за рахунок коштів, сформованих із отриманих страхових внесків [8].

Ефективне управління фінансовою безпекою підприємства передбачає проактивний підхід до ідентифікації та нейтралізації фінансових ризиків. Цей процес включає в себе комплекс заходів, спрямованих на запобігання виникненню потенційних загроз, мінімізацію їх негативного впливу та ліквідацію наслідків, які вже сталися [8]. Це зображено схематично на рис. 1.1.

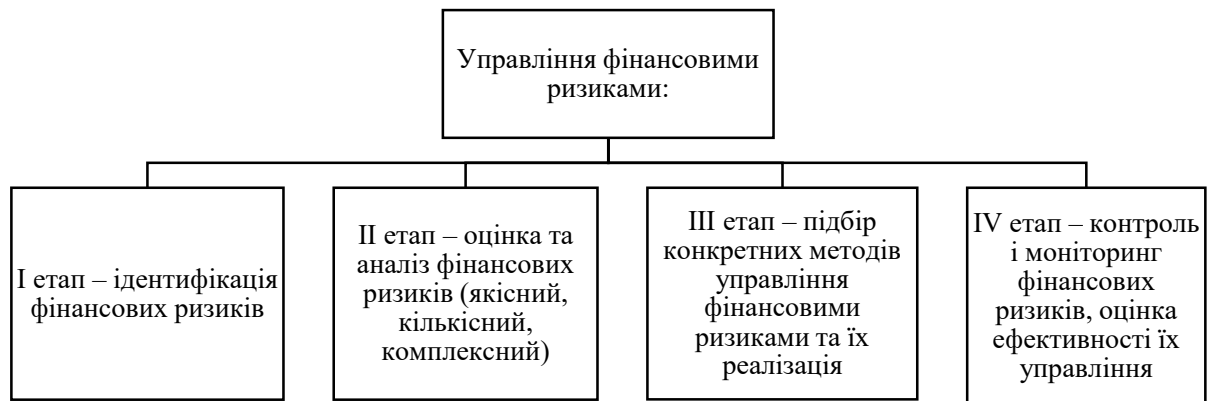

Рисунок 1.1 – Процес управління фінансовими ризиками [8]

В умовах цифровізації фінансових операцій управління ризиком ліквідності фінансових установ базується на застосуванні математичних методів у поєднанні з сучасним програмним забезпеченням і комп'ютерною технікою. Основна мета таких методів – оптимізація ліквідності та прибутковості. Вони дозволяють науково підходити до управління активами, забезпечувати баланс між ліквідністю, прибутковістю та рентабельністю.

Лінійне програмування допомагає поєднати управління активами та пасивами з урахуванням обмежень, пов'язаних із прибутковістю та ліквідністю фінансових операцій. Завдяки математичним методам можна моделювати різні сценарії, які потенційно можуть виникнути.

На підприємствах виділяють три підходи до управління ризиками залежно від типу ризику та стратегії компанії: нейтральний (уникнення ризику), зовнішній (передача ризику) і внутрішній (прийняття ризику). Одним із ключових завдань є розробка програми управління фінансовими ризиками. Для її створення можна використовувати IDEF0-модель, що дозволяє систематизувати цей процес [8].

Основна мета IDEF0-моделі – розробка програми управління фінансовими ризиками, її предметом є фінансові ризики, а суб'єктом – процес управління цими ризиками в рамках діяльності підприємства. Зображено на рис. 1.2.

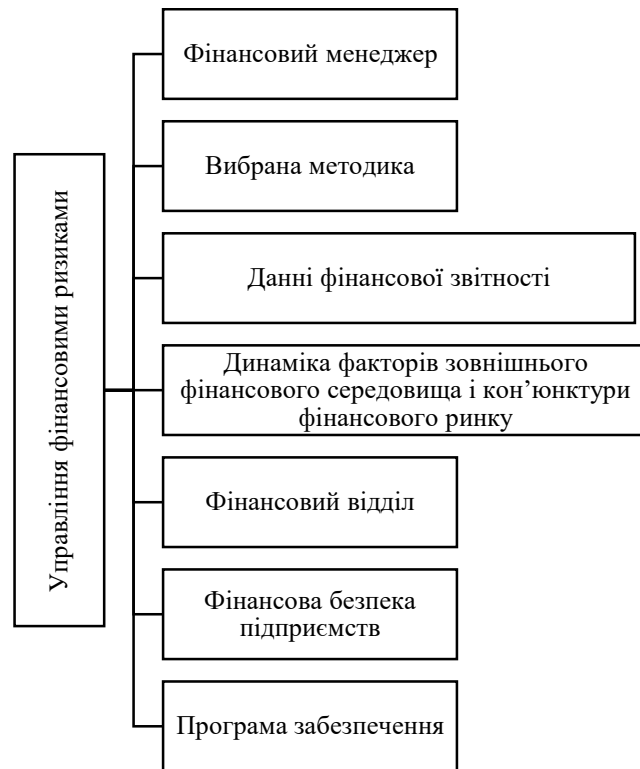

Рисунок 1.2 – Процес управління фінансовими ризиками [8]

Попередження фінансових ризиків і зменшення їх впливу на діяльність підприємства вимагають аналізу кожного фактора, який може спричинити втрати. Це необхідно для збереження інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Для зменшення ризиків застосовують такі методи управління (risk management techniques)[8]:

1. Уникнення ризику – свідомий вибір не наражатися на певні види ризиків. Наприклад, деякі інвестори уникають операцій на фондовому ринку, віддаючи перевагу вкладенню коштів у реальні активи, які мають перспективу зростання вартості. Мінімізація – банки та лізингові компанії проводять ретельний аналіз фінансового стану позичальників;

2. Попередження та контроль втрат – дії, спрямовані на зниження ймовірності втрат і зменшення їхніх наслідків. Заходи, реалізовані до, під час або після виникнення збитків;

3. Утримання ризику – покриття можливих втрат за рахунок власних фінансових ресурсів;

4. Передача ризику – це перекладання ризиків на інші сторони. У фінансовій системі цим займаються посередники, наприклад, страхові компанії. Вони приймають ризики клієнтів, стягують страхові премії, а потім передають їх інвесторам, які за компенсацію беруть на себе відповідальність за можливі збитки та здійснюють страхові виплати [9].

За допомогою сучасних технологій підприємства впроваджують ERM-системи (Enterprise Risk Management), що дозволяють ефективно управляти ризиками, знижуючи витрати та підвищувати конкурентоспроможність. Вони інтегрують процеси ідентифікації, оцінки та контролю ризиків у корпоративне управління, діючи за принципом «зверху вниз» під керівництвом правління та акціонерів.

1.3. Методичні підходи щодо оцінки підприємств при кредитуванні

Оцінка підприємств при кредитуванні є ключовим етапом, який дозволяє банкам визначити рівень ризику, пов'язаний з наданням кредиту. Ця оцінка ґрунтується на комплексному аналізі фінансового стану підприємства, його діяльності та зовнішнього середовища. З часом оцінка зазнала суттєвих змін, адаптуючись до розвитку фінансових ринків, технологій та нових підходів до управління ризиками.

На початкових етапах методики оцінки були здебільшого суб'єктивними. Банки часто поклалися на репутацію власників бізнесу, їхню довіру та відгуки. Згодом акцент змістився до об'єктивних даних, заснованих на ретельному аналізі фінансової звітності підприємств для мінімізації ризиків.

Фінансовий аналіз став значно детальнішим. У ранніх підходах головну увагу приділяли основним фінансовим звітам, таким як баланс і звіт про прибутки та збитки. Сучасні методики включають розширений аналіз коефіцієнтів ліквідності, рентабельності та платоспроможності, а також вивчення динаміки

показників за кілька років і проведення стрес-тестування для оцінки стійкості бізнесу в умовах кризи. Окрім фінансових аспектів, дедалі більшого значення набувають нематеріальні фактори. Це репутація підприємства, його позиція та частка на ринку, а також кваліфікація і досвід управлінської команди [10].

Одним із ключових кроків у розвитку методик стало запровадження рейтингових систем. Банки почали використовувати стандартизовані моделі кредитного скорингу для оцінки невеликих бізнесів. Великі підприємства аналізуються за допомогою індивідуальних рейтингів, які враховують специфіку їхньої діяльності. Значний вплив на оцінку підприємств справили технологічні досягнення. Автоматизація процесів аналізу, використання великих даних (Big Data) та алгоритмів машинного навчання, які швидко обробляють великі обсяги інформації і прогнозують потенційні ризики з високою точністю.

Регуляторні вимоги також стимулювали еволюцію методик. Так, рекомендації Базельського комітету вимагали врахування не лише кредитного, а й операційного та ринкового ризиків. Такі стандарти змушують банки проводити більш ґрунтовні оцінки і моделювати можливі втрати у несприятливих сценаріях.

Новим трендом стало врахування екологічних, соціальних та управлінських факторів (ESG). Банки оцінюють, наскільки підприємства відповідають принципам сталого розвитку, аналізуючи їхній екологічний вплив, соціальну відповідальність та якість корпоративного управління. Сучасні методики також зосереджені на прогнозуванні майбутніх грошових потоків і бізнес-моделі підприємства. Замість аналізу виключно історичних даних, банки намагаються оцінити потенційні ризики і перспективи зростання бізнесу.

Таким чином методики оцінки підприємств при кредитуванні стали більш комплексними, технологічними та регламентованими, що забезпечує точність у прогнозуванні ризиків і прийнятті рішень.

Аналізуючи питання кредитування підприємства чи іншого банку, кредитор має визначити, наскільки доцільно надавати позику. Важливо оцінити, чи здатне підприємство повернути кошти, чи відповідає сума реальним потребам, а також

наскільки обґрунтованим є бізнес-план, поданий разом із заявкою на кредит. Окрім цього, виникає ще чимало супутніх питань.

Відсутність науково обґрунтованих підходів до оцінки платоспроможності позичальників та ризиків неповернення позик негативно впливає на якість кредитного портфеля банківської установи. За даними американських аналітиків, 30-40% прострочених кредитів виникають внаслідок недостатньо глибокого аналізу фінансового стану позичальника на попередній стадії переговорів [10].

При наданні кредитів банки здійснюють оцінку платоспроможності позичальників. Результати цього аналізу визначають, чи буде клієнту схвалено кредит і в якому обсязі. У сучасних умовах фінансові установи розробляють різноманітні методи оцінки кредитоспроможності, адаптуючи їх до власних потреб. Кожен банк створює власну систему аналізу потенційних клієнтів, орієнтуючись на свої пріоритети, специфіку діяльності, рівень конкуренції, а також враховуючи економічну та політичну ситуацію в країні [10].

Оптимізація кредитного портфеля має на меті підвищення ефективності комплексу заходів, спрямованих на запобігання ситуаціям, коли банк стикається з неповерненням основної суми кредиту та нарахованих відсотків. Таким чином, платоспроможність позичальника виступає ключовим фактором, удосконалення якого сприятиме мінімізації кредитних ризиків.

Оцінка підприємств при банківському кредитуванні базується на комплексному аналізі їхньої діяльності, що охоплює фінансові, операційні та нефінансові аспекти. Фінансовий аналіз дозволяє оцінити стан підприємства за допомогою горизонтального і вертикального аналізу, розрахунку коефіцієнтів ліквідності, рентабельності та аналізу грошових потоків.

Дослідження діяльності включає оцінку ефективності використання ресурсів, конкурентоспроможності, ринкових умов, а також професійності менеджменту. Нефінансовий аналіз зосереджується на оцінці якості застави, надійності гарантій та репутації підприємства.

Скорингові моделі автоматизують процес оцінки кредитоспроможності, використовуючи стандартизовані критерії й статистичні методи. Важливим

доповненням є експертна оцінка, яка враховує суб'єктивні фактори, стратегічний потенціал і якість управління. Використовуючи ці підходи, банки ухвалюють обґрунтовані рішення та мінімізувати кредитні ризики.

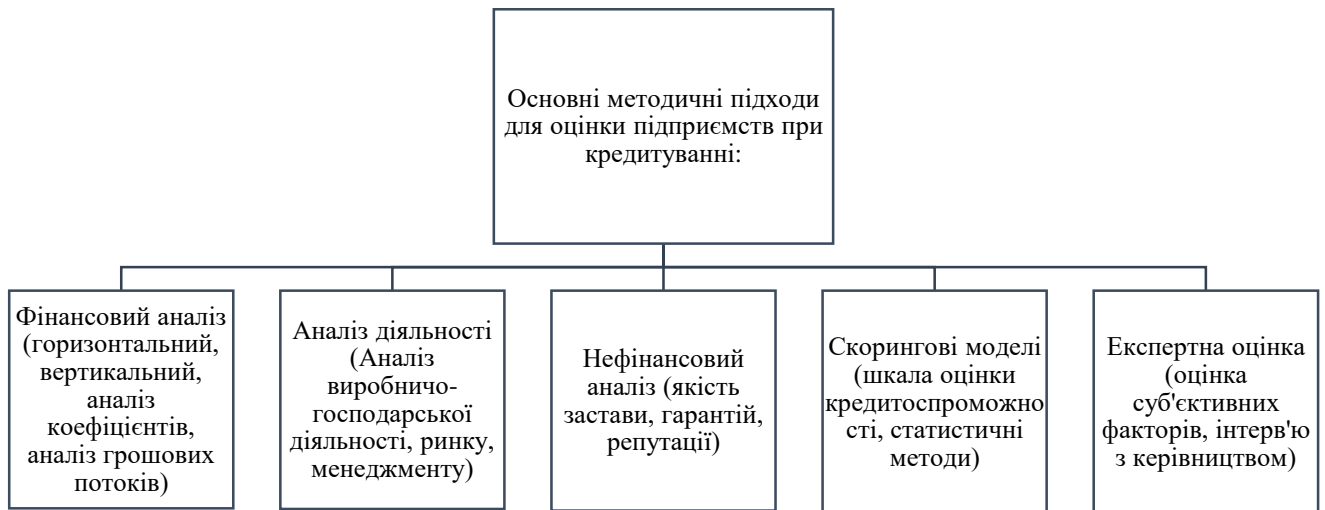

Рисунок 1.3 – Основні методичні підходи для оцінки підприємств при кредитуванні [10]

Фінансовий аналіз — це вивчення факту, результату діяльності бізнесу: сюди входять аналіз доходів та витрат, активів та капіталу. Саме на його основі робляться висновки щодо управління запасами, управління дебіторською та кредиторською заборгованістю, оптимізації витрат, ціноутворення. Тому ключові фінансові показники аналізуються регулярно, щоб розуміти, що відбувається з бізнесом загалом [11].

Фінансовий аналіз включає: аналіз фінансової звітності (горизонтальний та вертикальний); розрахунок та аналіз різних фінансових коефіцієнтів. Горизонтальний, або трендовий аналіз, є одним із найпростіших методів оцінки. Він передбачає порівняння показників за різні періоди, наприклад, прибутку чи витрат за останній і попередній місяці або аналогічний місяць минулого року. Такий підхід дозволяє виявити тенденції змін, що утворюють тренд. Цей тренд часто зручно візуалізувати за допомогою графіків, що робить аналіз наочним і зрозумілим [11].

Аналізується структура витрат. Детально оглядається склад цих витрат. Застосовуючи горизонтальний аналіз, це допоможе визначити, який сегмент приносить найбільший дохід або які сегменти зростають швидше. За допомогою горизонтального аналізу кредитні аналітики можуть порівнювати фінансові показники із даними конкурентів. Наприклад, вони можуть порівнювати зростання виторгу зі зростанням виторгу конкурентів за останні кілька років. Це допомагає оцінити конкурентоспроможність компанії на ринку.

Отже, горизонтальний аналіз легкий у виконанні та дозволяє швидко помітити негативні чи позитивні тенденції, та ухвалити необхідні рішення [11].

Вертикальний аналіз проводять для того, щоб дізнатися, яку частину складають різні підгрупи в загальній сумі показника. Це дозволяє швидко виявити, що саме робить найбільший внесок у загальний результат. Результати аналізу надаються у відсотках.

Вертикальний аналіз є важливим інструментом для оцінки фінансового стану підприємства під час кредитування. Під час аналізу оцінюється структура активів, тобто визначається частка оборотних і необоротних активів, зокрема їх ліквідність. Наступним етапом є аналіз пасивів — співвідношення власного та позикового капіталу, що характеризує фінансову стійкість. Оцінка доходів та витрат, тобто аналіз їхньої структури для розуміння ефективності управління ресурсами. Визначення рівня прибутковості бізнесу, його маржинальності.

Важливо визначити частку кожної категорії активів у загальній сумі, наприклад, основних засобів, грошових коштів чи запасів, щоб оцінити їх значущість. Для виробничого підприємства велика частка основних засобів є нормальною, а для оптової торгівлі — викликає питання щодо доцільності замороження коштів. Якщо зростає частка запасів і дебіторської заборгованості без суттєвого зростання виторгу, слід звернути увагу на управління оборотними активами. Також аналізуються частки витрат у загальній сумі.

Вертикальний аналіз забезпечує банкам простоту та наочність оцінки, дозволяючи приймати обґрунтовані рішення щодо кредитування.

Третя складова – фінансові коефіцієнти. Вони становлять значну частину фінансового аналізу. Їх існує багато, тому для регулярного аналізу кожен банк визначає свій власний перелік. Розглянемо, які показники найчастіше зустрічаються.

Коефіцієнти рентабельності. Коефіцієнти рентабельності прибутку використовуються у фінансовому аналізі для оцінки частки прибутку в обсязі продажів. Вони поділяються за типом прибутку: валовий, маржинальний, операційний чи чистий. Показники для розрахунку беруться зі Звіту про прибутки та збитки.

Найчастіше застосовують: Рентабельність Чистого прибутку (відношення чистого прибутку до виручки), рентабельність маржинального прибутку (відношення маржинального прибутку до виручки). Коефіцієнт рентабельності власного капіталу також необхідно розраховувати всім. Показує, який прибуток отримує власник на вкладені кошти (відношення чистого прибутку до власного капіталу).

Коефіцієнти платоспроможності (рівень ліквідності). Показують про здатність підприємства виконувати свої зобов'язання. Порівнюють активи, які легко перетворити на гроші, із зобов'язаннями цієї компанії. Показники для розрахунку беруть із Балансу. Найчастіше використовують коефіцієнт поточної ліквідності (відношення оборотних активів до поточних зобов'язань).

Цей показник банки оцінюють перед рішенням про видачу кредиту. Середній показник 1-1,5. Якщо менше ніж 1, то підвищується ризик неплатоспроможності. Якщо понад 1,5 – то бізнес неефективно використовує свої ресурси. Проте норма цього показника для кожного бізнесу може бути своя. Необхідно передусім спостерігати за тенденцією змін у періоді [11].

Коефіцієнти операційної ефективності (ділової активності). Вони показують, наскільки ефективно компанії використовують свої ресурси, здійснюють управління оперативними запасами. Адже саме у процесі обороту ресурсів відбувається формування доходу та прибутку. Під час фінансового аналізу найчастіше кредитори звертають увагу на оборотність дебіторської та

кредиторської заборгованості, оборотність запасів. Ці показники дозволяють оцінити, як швидко компанія отримує платежі від дебіторів та як швидко розраховується із кредиторами. Оборотність запасів відображає, скільки разів запаси обертаються протягом звітного періоду.

Аналіз виробничо-господарської діяльності є одним з ключових етапів, оскільки він дозволяє зрозуміти реальний стан підприємства, ефективність його роботи та перспективи розвитку. Сюди відносять оцінку основних виробничих показників. Аналізуються динаміка та структура обсягів виробництва, виявляються тенденції зростання чи спаду [11].

Методичні підходи до оцінки підприємств при кредитуванні спрямовані на визначення їхнього реального фінансово-економічного стану, оцінку ефективності діяльності та виявлення можливих ризиків. Важливу роль у цьому відіграє аналіз виробничо-господарської діяльності, який дозволяє зрозуміти, наскільки підприємство здатне виконати свої кредитні зобов'язання [12].

Основними аспектами аналізу є оцінка виробничих показників, таких як обсяг продукції, динаміка її реалізації, собівартість, продуктивність праці тощо. Вивчається стан матеріально-технічної бази, забезпеченість ресурсами, ефективність використання трудових і матеріальних ресурсів. Також аналізується фінансовий стан підприємства: виручка від реалізації, рівень рентабельності, [13].

Не менш важливим є оцінка ринкових факторів, таких як позиція підприємства на ринку, конкурентоспроможність, вплив зовнішнього середовища. Додатково враховуються внутрішні ризики, включаючи операційні, фінансові та інвестиційні.

Для проведення такого аналізу застосовуються коефіцієнтний і факторний аналіз, SWOT-аналіз, а також методи оцінки залежності між обсягами виробництва, витратами та прибутком. Результати аналізу є основою для розрахунку кредитоспроможності підприємства та визначення умов надання кредиту.

Аналіз виробничо-господарської діяльності. Оцінка основних показників, які характеризують ефективність роботи підприємства. Кредиторам важливо визначити обсяг виробництва, собівартість продукції, продуктивність праці,

рентабельність, стан основних засобів і використання ресурсів. Оцінюється фінансові результати, а також стійкість підприємства до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі [13].

Аналіз ринку підприємства визначає умови його діяльності, доходи та перспективи розвитку. Для банків це спосіб оцінити конкурентоспроможність підприємства, його стійкість до змін і здатність обслуговувати борг. Вивчається ринкова позиція підприємства, а саме: частка на ринку, рівень конкуренції, залежність від клієнтів і постачальників. Залежність від вузького сегмента чи нестабільність поставок може свідчити про додаткові ризики. Також аналіз враховує зовнішні фактори, як-от коливання попиту чи зміни в законодавстві, що має вплив на стабільність [13].

Аналіз менеджменту. Ефективність управління є ключовим фактором для забезпечення стабільної діяльності підприємства. Аналіз менеджменту включає оцінку організаційної структури, кваліфікації керівників, прийняття стратегічних рішень і здатності до управління ризиками. Особлива увага приділяється плануванню, контролю, управлінню фінансовими потоками та реалізації стратегічних цілей. Таким чином враховується внутрішній потенціал підприємства [13].

Скорингові моделі використовують шкалу оцінки, побудовану на базі статистичних методів, для визначення рівня ризику. У моделі враховуються кількісні показники, такі як фінансові коефіцієнти (ліквідність, рентабельність, співвідношення боргу до капіталу), тривалість існування підприємства, історія погашення зобов'язань. На основі цих даних розраховується інтегральний скоринговий показник, який визначає ймовірність невиконання кредитних зобов'язань. Статистичні методи, наприклад, дискримінантний аналіз чи регресійні моделі, дозволяють автоматизувати процес оцінки, забезпечуючи об'єктивність і точність результатів. Скорингові моделі швидкі в застосуванні, проте вони не враховують суб'єктивних факторів. [13]

Експертна оцінка базується на аналізі суб'єктивних факторів і є доповненням до скорингових моделей. Вона включає глибоке дослідження

нематеріальних аспектів діяльності підприємства, таких як якість менеджменту, репутація на ринку, стратегічні цілі та ризики. Експерти проводять інтерв'ю з керівництвом компанії для оцінки їхньої кваліфікації, досвіду та здатності управляти кризовими ситуаціями.

Такий підхід враховує специфіку бізнесу, особливості галузі та внутрішні фактори, які не можуть бути визначені в стандартизованих скорингових моделях. Скорингові моделі і експертні оцінки надають більш повну картину кредитоспроможності підприємства та мінімізувати ризики для кредиторів.

У цьому розділі було розглянуто ключові теоретичні та методичні аспекти банківського кредитування підприємств, що дозволяють зрозуміти його важливість, механізми та ризики. Проведений аналіз слугує базою для подальшого дослідження шляхів оптимізації кредитного процесу.

1. Банківське кредитування сприяє модернізації підприємств, розширенню їх діяльності, підтримці оборотного капіталу та підвищенню конкурентоспроможності економіки.

2. Банківський сектор України продемонстрував стійкість, адаптуючись до кризових умов, завдяки реформам, націоналізації ключових установ та впровадженню цифрових технологій.

3. Механізм кредитування забезпечує підприємства фінансовими ресурсами на умовах повернення, платності та цільового використання, враховуючи макроекономічні умови.

4. Ризики кредитування знижуються завдяки комплексному підходу до ідентифікації, оцінки та управління ризиками, що дозволяє уникнути значних фінансових втрат.

5. Сучасні методики включають аналіз фінансової звітності, фінансових коефіцієнтів, скорингові моделі та експертні оцінки, що забезпечує мінімізацію ризиків.

6. Значення структури активів і пасивів: Аналіз співвідношення власного і позикового капіталу та ліквідності активів дозволяє оцінити фінансову стійкість і ризики підприємств.

Отримані результати формують базу для рекомендацій щодо мінімізації ризиків у банківському кредитуванні, сприяючи підвищенню ефективності кредитного процесу та зниженню ймовірності неповернення кредитів. Ці висновки слугують основою для подальших досліджень у розділах 2 та 3.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА

2.1. Оцінка ринкового позиціювання підприємства та його конкурентоспроможності

Визначення рівня ринкового позиціювання та конкурентоспроможності підприємства є основою для планування його діяльності та розробки стратегії підвищення конкурентних переваг. Сильне ринкове позиціювання та висока конкурентоспроможність свідчать про стабільність бізнесу та його здатність протистояти негативним впливам ринку. Чим вище ринкова частка підприємства та його прибутковість, тим більша ймовірність того, що воно зможе виконувати свої фінансові зобов'язання. Ринкове позиціювання дає розуміння як швидко підприємство адаптується до змін ринкових умов, що в першу чергу свідчить про його життєздатність.

На сучасному етапі розвитку ринку конкурентна боротьба має вирішальне значення. У зв'язку з цим впровадження нових товарів стає обов'язковим елементом діяльності кожної компанії, яка прагне досягти довготривалого успіху та стабільного функціонування. Водночас, враховуючи посилення активності конкурентів у сфері товарів і послуг, перед підприємствами постає завдання ефективної організації процесу просування своєї продукції та правильного вибору стратегій.

Конкуренція між підприємствами спрямована на створення оптимальних умов у межах конкурентного середовища. Адаптація до змін зовнішнього середовища реалізується через активні заходи, які є як атакуючими, так і захисними [14]. До них відносяться:

— забезпечення такого позиціонування компанії на ринку, яке максимально захищає її від конкурентного тиску;

— використання змін у ринкових умовах для випереджаючих дій, що змінюють баланс сил на користь компанії;

— диверсифікація діяльності та поступовий відхід операцій на ринку за умови особливо агресивного конкурентного середовища.

Конкурентні переваги визначаються як висока компетенція підприємства в певній сфері, яка дозволяє ефективно протистояти конкурентам, залучати клієнтів та утримувати їх лояльність до продукції компанії. На відміну від сильних чи слабких сторін організації, конкурентні переваги створюють цінність для споживачів, за яку вони готові платити.

ТОВ «ТЕФФ» (ЄДРПОУ: 38110834) є багатопрофільним підприємством, зареєстрованим 15 лютого 2012 року. Компанія розташована в Одеській області, місті Одеса.

Основним видом діяльності ТОВ «ТЕФФ» є виробництво духових шаф, печей і пічних пальників (КВЕД 28.21). Це ключова спеціалізація підприємства, яка забезпечує його конкурентоспроможність на ринку промислового обладнання.

Крім основної спеціалізації, підприємство здійснює низку інших видів діяльності, спрямованих на диверсифікацію бізнесу. Серед них можна виділити виробництво машин та устаткування для харчової промисловості, монтажні та електромонтажні роботи, а також ремонт і технічне обслуговування промислового обладнання. Компанія також активно працює у сфері оренди нерухомого майна, інжинірингу та технічного консультування.

Фінансові показники ТОВ «ТЕФФ» демонструють стабільну діяльність. У 2023 році підприємство досягло доходу в розмірі 142,4 млн грн, а чистий прибуток склав 5,2 млн грн. На підприємстві працює 49 осіб, що свідчить про оптимальний розмір бізнесу для реалізації основних операцій.

ТОВ «ТЕФФ» також бере активну участь у публічних закупівлях і проєктно-кошторисних роботах, що підкреслює його багатофункціональність та гнучкість у реагуванні на потреби ринку. Таким чином, підприємство демонструє стабільну фінансову позицію та широкі перспективи для подальшого розвитку.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну суттєво вплинуло на діяльність ТОВ «ТЕФФ» та його ринкове позиціювання. Як і більшість українських підприємств, компанія зіткнулася з низкою викликів, зокрема зниженням попиту, втратою традиційних ринків збуту, зростанням витрат на ведення бізнесу та зниженням продуктивності праці. За даними досліджень, більшість українських підприємств у 2022-2023 роках відзначили схожі труднощі, пов'язані з війною.

В умовах цих викликів компанія вжила низку заходів для адаптації до нових реалій. По-перше, ТОВ «ТЕФФ» здійснило диверсифікацію своєї діяльності, розширивши асортимент продукції та послуг, що дозволило компенсувати втрати на окремих ринках. По-друге, компанія впровадила заходи з оптимізації витрат, зокрема шляхом використання енергоефективних технологій та переходу на альтернативні джерела енергії. Це дало змогу знизити залежність від традиційних енергоресурсів та підвищити економічну стійкість підприємства.

Важливим кроком стала активна робота зі збуту продукції на нових ринках, у тому числі за межами України. Такий підхід зменшив залежність компанії від ринків, що постраждали через військові дії, і відкрив нові перспективи для розвитку бізнесу. Крім того, ТОВ «ТЕФФ» приділило значну увагу підтримці свого персоналу, забезпечивши безпечні умови праці та психологічну підтримку, що сприяло збереженню кадрового потенціалу.

Завдяки цим заходам компанія змогла стабілізувати свою діяльність і зберегти конкурентоспроможність навіть в умовах воєнного стану. Гнучкість, адаптивність і стратегічний підхід до управління стали ключовими факторами, що дозволили ТОВ «ТЕФФ» утримувати свої ринкові позиції в умовах глибокої кризи.

Відповідно до видів діяльності, компанія ТОВ «ТЕФФ» діє за національною системою КВЕД. Основну частину виручки компанія отримує від здійснення таких видів діяльності:

- **28.21** (Виробництво духових шаф, печей і пічних пальників) — ключова спеціалізація, що забезпечує найбільший обсяг доходів.

- **46.90** (Неспеціалізована оптова торгівля) — забезпечує реалізацію продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.
- **43.22** (Монтаж водопровідних мереж, систем опалення та кондиціонування) — додатковий напрямок, який сприяє диверсифікації доходів.
- **71.12** (Діяльність у сфері інжинірингу, геології та геодезії) — забезпечує надання технічного консультування та проектних послуг.

Розглянемо різні аспекти діяльності ТОВ «ТЕФФ» упродовж трирічного періоду (2021–2023 рр.). Цей часовий відрізок є показовим для аналізу, оскільки включає три суттєво відмінні за своєю природою роки: 2021 рік, який характеризувався поступовим відновленням після економічних викликів пандемії COVID-19; 2022 рік, що став періодом значних потрясінь через повномасштабне військове вторгнення Російської Федерації; та 2023 рік — рік адаптації до нових реалій та поступової стабілізації бізнес-процесів.

Загалом діяльність ТОВ «ТЕФФ» протягом цього періоду можна охарактеризувати як стабільну і гнучку. Компанія демонструвала здатність швидко адаптуватися до зовнішніх викликів, активно оптимізувала витрати, розширювала напрямки своєї діяльності та знаходила нові ринки збуту. Упродовж аналізованого періоду підприємство вкладало ресурси в розвиток інноваційних рішень, розширювало асортимент продукції та послуг, а також успішно використовувало різноманітні інструменти фінансування для забезпечення своєї діяльності.

Період 2021–2023 років став своєрідним тестом на стійкість для ТОВ «ТЕФФ». Однак завдяки ефективному управлінню, стратегічним рішенням та підтримці ключових партнерів компанія зберегла конкурентоспроможність та залишилася прибутковою навіть у складних економічних умовах.

Розглянемо структуру пасивів балансу ТОВ «ТЕФФ». Важливо визначити, описати основні зміни та особливості структури пасивів. Які статті мають найбільшу частку та як саме впливають на ринкове позиціонування компанії.

Таблиця 2.1 – Динаміка структури пасивів балансу ТОВ «ТЕФФ» у 2021-2023 рр., тис. грн.

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2021 р.,%	2022 р.,%	2023 р.,%
I. Зареєстрований (пайовий) капітал	1	1	1	0%	0%	0%
Нерозподілений прибуток	4 647,30	15 860,00	19 393,50	17%	18%	18%
Усього за розділом I	4 648,30	15 861,00	19 394,50	17%	18%	18%
II. Довгострокові зобов'язання,	150,9	301,8	391,2	1%	0%	0%
Короткострокові кредити банків	4 445,00	1 500,00	5 083,00	16%	2%	5%
Поточна кредиторська заборгованість за:	0	0	0	0%	0%	0%
товари, роботи, послуги	4 752,30	9 974,40	4 433,90	17%	11%	4%
розрахунками з бюджетом	42,9	1 662,60	3 151,20	0%	2%	3%
у тому числі з податку на прибуток	0	357,6	620	0%	0%	1%
розрахунками зі страхування	45587,00	51,7	116,8	167%	0%	0%
розрахунками з оплати праці	73,1	142,3	444,4	0%	0%	0%
Інші поточні зобов'язання	13 215,60	58 698,00	73 549,00	48%	67%	69%
Усього за розділом III	22 551,00	72 029,00	86 778,30	82%	82%	81%
Баланс	27 350,20	88 191,80	106 564,00	100%	100%	100%

Джерело: розроблено автором на основі [26]

Динаміка структури пасивів балансу ТОВ «ТЕФФ» за 2021–2023 роки свідчить про певні тенденції у фінансовій діяльності підприємства та його ринковому позиціонуванні. Перш за все, варто відзначити зростання частки власного капіталу в балансі з 17% у 2021 році до 18% у 2023 році. Основну роль у цьому відіграло збільшення нерозподіленого прибутку: його показник зріс із 4 647,3 тис. грн у 2021 році до 19 393,5 тис. грн у 2023 році. Це свідчить про стабільну прибутковість діяльності підприємства, що є позитивним фактором для його фінансової стійкості та здатності залучати додаткові ресурси.

Поряд із цим, спостерігається тенденція до зменшення залежності підприємства від короткострокових зобов'язань, зокрема від банківських кредитів. Частка короткострокових кредитів у структурі пасивів зменшилася з 16% у 2021 році до 5% у 2023 році. Це сигнал про підвищення фінансової самостійності підприємства або зменшення потреби у зовнішньому фінансуванні внаслідок поліпшення ліквідності.

Незважаючи на позитивні зрушення, значна частка пасивів ТОВ «ТЕФФ» припадає на поточні зобов'язання, які залишаються на рівні 81–82% від загального обсягу пасивів протягом аналізованого періоду. Основну їх частину формують «Інші поточні зобов'язання», які зросли з 13 215,6 тис. грн у 2021 році до 73 549 тис. грн у 2023 році. Це вказує на значний рівень короткострокової кредиторської заборгованості, яка створює ризики для фінансової стабільності, якщо її структура не буде оптимізована.

Варто також звернути увагу на динаміку зобов'язань за розрахунками зі страхування, які у 2021 році займали аномально велику частку (167%), але до 2023 року повністю зникли зі структури балансу. Це може бути наслідком врегулювання попередніх страхових питань чи завершення відповідних зобов'язань. У той же час кредиторська заборгованість за товари, роботи та послуги після зростання до 9 974,4 тис. грн у 2022 році зменшилася до 4 433,9 тис. грн у 2023 році, що позитивно вплинуло на структуру пасивів і знизило залежність підприємства від відстрочених платежів постачальникам.

Загалом, ТОВ «ТЕФФ» демонструє ознаки фінансової стабільності завдяки зростанню власного капіталу та скороченню короткострокових зобов'язань. Однак висока частка поточних зобов'язань, особливо «Інших поточних зобов'язань», може бути викликом для подальшої конкурентоспроможності підприємства. Оптимізація кредиторської заборгованості та посилення контролю над короткостроковими зобов'язаннями мають посилити ринкову позицію та забезпечити фінансову стабільність у майбутньому.

Динаміка структури пасивів балансу ТОВ «ТЕФФ» свідчить про значні зміни у фінансовому стані підприємства протягом 2021–2023 років, що

відображено в зростанні окремих показників і структурних змін пасивів на рис. 2.1. Ці зміни визначають ринкове позиціонування та конкурентоспроможність підприємства.

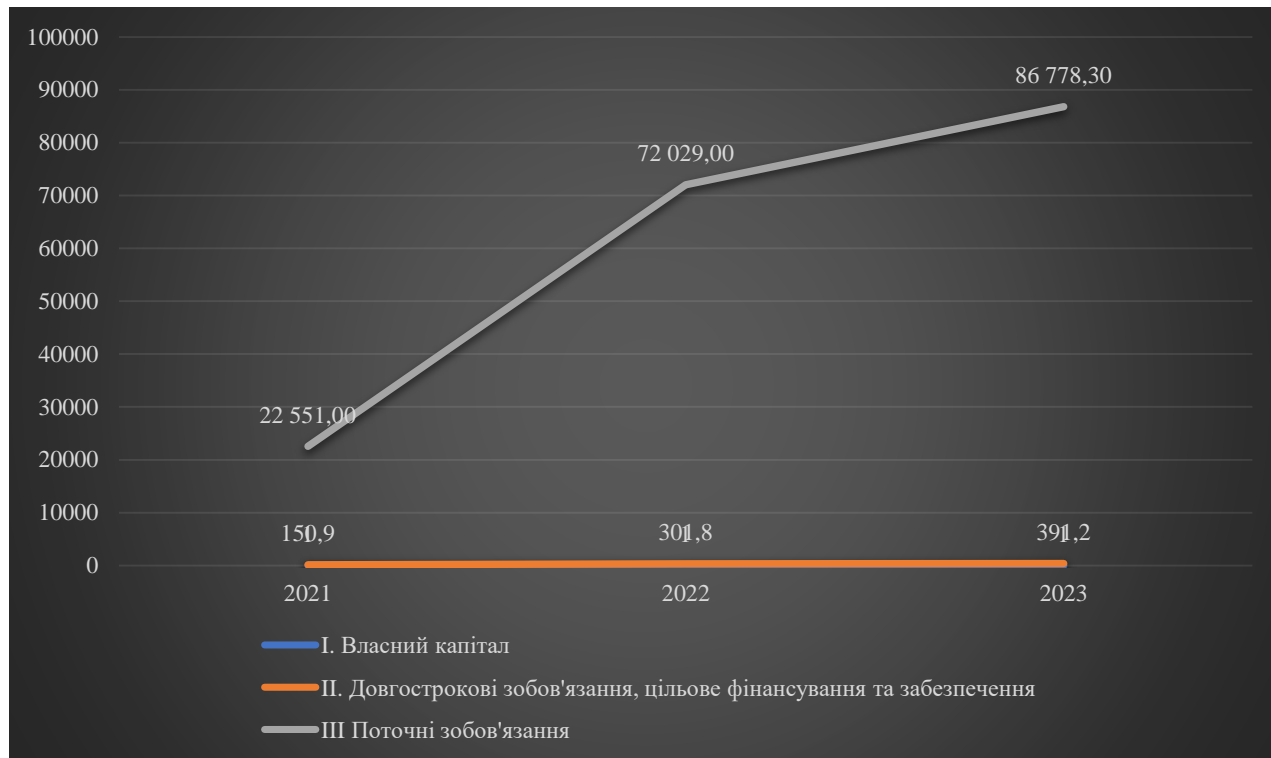

Рисунок 2.1 – Структура пасивів балансу ТОВ «ТЕФФ» за 2021–2023 рр., тис. грн.

Джерело: розроблено автором на основі [26]

Фінансовий стан підприємства є важливим індикатором його ринкового позиціонування та конкурентоспроможності. Горизонтальний аналіз балансу ТОВ «ТЕФФ» дозволяє оцінити динаміку основних показників, виявити сильні сторони та потенційні ризики, що впливають на ефективність його діяльності. Результати аналізу демонструють суттєві зміни, які варто розглянути детальніше.

Горизонтальний фінансовий аналіз ТОВ «ТЕФФ» свідчить про суттєві зміни у фінансовій структурі підприємства, що мають значний вплив на його ринкове позиціонування. На рисунку 2.2 детально показано основні зміни та тенденцію.

Таблиця 2.2 – Аналіз динаміки складових пасивів балансу ТОВ «ТЕФФ» у 2021-2023 рр., тис. грн.

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення 2021/2023	
				Абсолютне	Відносне
I. Власний капітал Зареєстрований (пайовий) капітал	1	1	1	0	100%
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	4 647,30	15 860,00	19 393,50	14 746	417%
Неоплачений капітал					
Усього за розділом I	4 648,30	15 861,00	19 394,50	14 746	417%
II. Довгострокові зобов'язання, цільове фінансування та забезпечення	150,9	301,8	391,2	240	259%
Короткострокові кредити банків	4 445,00	1 500,00	5 083,00	638	114%
III. Поточні зобов'язання Поточна кредиторська заборгованість за: довгостроковими зобов'язаннями					
товари, роботи, послуги	4 752,30	9 974,40	4 433,90	-318	93%
розрахунками з бюджетом	42,9	1 662,60	3 151,20	3 108	7345%
у тому числі з податку на прибуток	0	357,6	620	620	
розрахунками зі страхування	45587,00	51,7	116,8	-45 470	0%
розрахунками з оплати праці	73,1	142,3	444,4	371	608%
Інші поточні зобов'язання	13 215,60	58 698,00	73 549,00	60 333	557%
Усього за розділом III	22 551,00	72 029,00	86 778,30	64 227	385%
Баланс	27 350,20	88 191,80	106 564,00	79 214	390%

Джерело: розроблено автором на основі [26]

Зростання загального балансу на 390% вказує на розширення масштабів діяльності, що є позитивним сигналом для інвесторів та партнерів. Разом із цим збільшення власного капіталу на 417% демонструє прибутковість підприємства та його здатність накопичувати внутрішні фінансові ресурси.

Водночас помітне зростання поточних зобов'язань на 385% та короткострокових кредитів на 114% свідчить про підвищену залежність від зовнішніх джерел фінансування. Це може створювати ризики ліквідності, особливо в умовах нестабільної економічної ситуації. Зростання заборгованості за розрахунками з бюджетом (7345%) та поява заборгованості за податком на прибуток вказують на необхідність посилення контролю за фінансовими потоками та оптимізації податкових зобов'язань.

Попри це, підприємство демонструє позитивну тенденцію у зменшенні заборгованості за товари, роботи та послуги, яка скоротилася на 93%. Повна ліквідація заборгованості за розрахунками зі страхування свідчить про завершення

відповідних зобов'язань або зміну підходів до їх забезпечення. Ці зміни покращують платіжну дисципліну та фінансову гнучкість підприємства.

Загалом результати аналізу підкреслюють як сильні сторони, так і потенційні ризики фінансового стану ТОВ «ТЕФФ». Для зміцнення конкурентоспроможності підприємству слід оптимізувати структуру фінансування, посилити управління зобов'язаннями та зменшити залежність від короткострокових кредитів. Це забезпечить більш стійкий розвиток і підвищить довіру з боку партнерів та кредиторів.

На основі проведеного аналізу діяльності ТОВ «ТЕФФ», можна зробити наступні висновки щодо ринкового позиціонування та конкурентоспроможності компанії.

По-перше, фінансова позиція підприємства є стабільною, що підтверджується зростанням власного капіталу на 417% та збільшенням чистого прибутку у період 2021–2023 років. Це свідчить про здатність компанії ефективно накопичувати внутрішні ресурси, забезпечувати фінансову стійкість та залучати додаткові інвестиції для подальшого розвитку. Значним досягненням є також диверсифікація діяльності, яка включає виробництво, монтаж, інжиніринг, консалтинг та інші напрями. Такий підхід забезпечує гнучкість компанії на ринку та мінімізує ризики втрати доходів у нестабільних умовах.

По-друге, ТОВ «ТЕФФ» демонструє високу адаптивність до ринкових змін. Розширення асортименту продукції, освоєння нових ринків, включно із закордонними, а також впровадження енергоефективних технологій дозволили компанії частково компенсувати втрати, спричинені економічними викликами та воєнними діями. Це забезпечило не лише збереження, але й зміцнення її конкурентних позицій.

Водночас, існують певні ризики, які потребують уваги. Основним викликом є висока частка поточних зобов'язань у структурі пасивів компанії, яка становить близько 81%. Це створює ризики ліквідності та може впливати на здатність своєчасно виконувати фінансові зобов'язання. Особливу увагу слід приділити оптимізації «інших поточних зобов'язань», які значно зросли за останні роки. Крім

того, зростання податкових зобов'язань вимагає посилення контролю за фінансовими потоками та удосконалення податкового планування.

Для зміцнення конкурентоспроможності ТОВ «ТЕФФ» доцільно реалізувати кілька ключових кроків. Серед них: зменшення залежності від короткострокового фінансування шляхом залучення довгострокових інвестицій, удосконалення платіжної дисципліни для зниження рівня поточних зобов'язань, а також активна робота з розширення ринків збуту, зокрема за кордоном. Крім того, інвестування в інноваційні технології та модернізація виробництва дозволять зменшити витрати та підвищити якість продукції, що сприятиме посиленню конкурентних переваг.

Загалом, ринкове позиціювання ТОВ «ТЕФФ» є стабільним, із значним потенціалом для подальшого розвитку. Ефективне управління, оптимізація фінансових потоків і впровадження стратегічних ініціатив дозволять компанії не лише зберегти, а й посилити свої позиції в умовах конкурентного середовища.

2.2. Оцінка кредитоспроможності підприємства

Для надання кредиту важливе значення має оцінка кредитоспроможності позичальника. Метою такого аналізу є оцінка результатів фінансової діяльності позичальника, на підставі якої банк приймає рішення щодо можливості надання кредиту або припинення кредитних відносин з даним клієнтом.

Кредитоспроможність позичальника — це його здатність повністю і своєчасно розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями.

Оцінка кредитоспроможності підприємства як один із ключових інструментів управління фінансовими ризиками у банківській діяльності дозволяє банкам ухвалювати обґрунтовані рішення щодо надання кредитів, знижуючи ймовірність виникнення проблемних заборгованостей.

Оцінка кредитоспроможності клієнтів у банку має базуватись на певних принципах. Система таких принципів передбачає:

- забезпечення достовірності оцінки, котра базується на залученні до проведення оцінки кредитоспроможності всіх необхідних інформаційних даних;
- визначення широкого кола показників, що всебічно характеризують діяльність позичальника. Розраховані на базі показників коефіцієнти повинні визначати суттєві особливості діяльності підприємства. Ці коефіцієнти мусять у якомога меншому ступені дублювати один одного;
- забезпечення диференційованого підходу до оцінки кредитоспроможності щодо кожної групи позичальників (юридичних і фізичних осіб, галузі діяльності та ін.), при наданні їм різних видів кредитів (коротко- або довготермінових кредитів та ін.).

У сучасних умовах така оцінка здійснюється відповідно до нормативних вимог, зокрема до положень, встановлених Постановою № 351 «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» [18].

Цей документ визначає чіткі правила та критерії для оцінювання фінансового стану, рівня ризику та інших характеристик, що впливають на кредитоспроможність підприємства. Це забезпечує єдиний підхід до управління кредитними ризиками, сприяючи стабільності банківської системи та захисту інтересів кредиторів.

Оцінку кредитоспроможності проведемо на прикладі малого підприємства ТОВ «ТЕФФ». ТОВ «ТЕФФ» – українська компанія, що спеціалізується на розробці та виробництві обладнання для використання альтернативних джерел енергії, зокрема біомаси. Підприємство пропонує комплексні рішення, включаючи проектування та виготовлення котлів, теплогенераторів, пальників на біотопливі (щепа, солома, лушпиння соняшника тощо) [19].

Компанія забезпечує монтаж обладнання, сервісне обслуговування та консультації для вибору оптимальних технологій. Використання її продукції дозволяє знизити витрати на енергію, забезпечити енергетичну незалежність та зберігати довкілля завдяки відновлюваним джерелам. ТОВ «ТЕФФ» працює як на

українському ринку, так і за його межами, експортує продукцію до Грузії, Туреччини та Казахстану, активно сприяючи розвитку екологічної енергетики [19].

Перш за все необхідно визначити до якого класу позичальника можна віднести підприємство. Кредитний клас визначається насамперед на основі інтегрального показника фінансового стану. Це значення обчислюється за спеціально розробленими моделями, що враховують специфіку окремих груп економічної діяльності [18].

Основний вид діяльності ТОВ «ТЕФФ» – виробництво духових шаф, печей і пічних пальників (КВЕД 28.21). Для розрахунку обираємо модель, яка передбачена для підприємств, що займаються добувною промисловістю, розроблення кар'єрів, переробною промисловістю, будівництвом: секції В, С, Ф. Обрана модель:

$$Z = 1,775 + 0,472 \cdot X_2 + 0,408 \cdot X_{11} + 0,392 \cdot X_{12} + 0,357 \cdot X_{13} + 0,347 \cdot X_{14}, \quad (2.1)$$

де Z – значення інтегрального показника фінансового стану підприємства;

X_i – інтервальні значення фінансових показників у моделі.

Для визначення X_i необхідно передусім розрахувати значення фінансових показників K_i та знайти діапазон до якого вони належать. Кожному діапазону відповідає певне значення X_i . Для визначення X_i спочатку необхідно обчислити значення фінансових показників K_i та визначити, до якого діапазону вони належать згідно з Таблицею 1 Додатку 7 Положення. Кожному з таких діапазонів відповідає конкретне значення X_i .

Беручи до уваги галузеву специфіку діяльності ТОВ «ТЕФФ», для оцінки кредитоспроможності розраховуються значення таких фінансових показників K_i [18]:

— K_2 , MK_2 – показники загальної ліквідності. Відображає здатність підприємства покривати свої короткострокові зобов'язання за рахунок поточних активів. Розраховується як співвідношення поточних активів до поточних зобов'язань.

— К11, МК11 – показники покриття боргу чистим доходом. Визначає, наскільки чистий дохід підприємства здатний покривати його зобов'язання. Обчислюється як співвідношення чистого доходу до загальної суми боргу.

— МК12 – показник покриття активів прибутком до оподаткування. Показує, наскільки ефективно підприємство використовує свої активи для отримання прибутку. Розраховується як відношення прибутку до оподаткування до загальної суми активів.

— К13, МК13 – показники частки неопераційних елементів балансу. Відображає частку активів, які не задіяні в основній діяльності підприємства. Обчислюється як відношення суми неопераційних активів до загальної суми активів.

— К14, МК14 – показники оборотності поточних активів. Характеризує ефективність використання поточних активів для забезпечення обороту капіталу. Розраховується як відношення виручки від реалізації до середньої вартості поточних активів. Алгоритм розрахунку фінансових показників Кі та їх значення за 2021 – 2023 роки надано в Таблиці 2.2. Розрахунки в таблиці 2.2. виконано на основі офіційної фінансової звітності ТОВ «ТЕФФ» за 2021, 2022 та 2023 роки, складеної за формою № 1 «Баланс» і формою №2 «Звіт про фінансові результати» (Додаток Б).

Таблиця 2.1 – Розрахунок значень фінансових показників (у відсотках) для оцінки кредитоспроможності ТОВ «ТЕФФ» за 2021-2023 рр.

Фінансовий коефіцієнт	Алгоритм розрахунку з використанням форм звітності	2021 р.	2022 р.	2023 р.
К2, МК2 - показники загальної ліквідності	$\frac{\text{ф. 1-м р. 1125} + \text{р. 1155} + \text{р. 1100} + \text{р. 1110} + \text{р. 1165 гр. 4}}{\text{ф. 1-м р. 1695 гр. 4}}$	107%	103%	103%
К11, МК11 - показники покриття боргу чистим доходом	$\frac{\text{ф. 1-м р. 1595} + \text{р. 1600} + \text{р. 1610} - \text{р. 1165 гр. 4}}{\text{ф. 2-м (2-мс) р. 2000 гр. 3}}$	5%	0%	2%

Продовження таблиці 2.1

МК12 - показник покриття активів прибутком до оподаткування	ф. 2-м р. 2290 гр. 3			
	ф. 1-м р. 1300 гр. 4	14%	22%	6%
К13, МК13 - показники частки неопераційних елементів балансу	ф. 1-м р. 1030 + р. 1090 + р. 1160 + р. 1190 гр. 4			
	ф. 1-м р. 1300 гр. 4	7%	11%	11%
К14, МК14 - показники оборотності поточних активів	ф. 1-м р. 1195 гр. 4 x 365			
	ф. 2-м р. 2000 гр. 3	11563%	19581%	26616%

Джерело: розроблено автором на основі [18]

При визначенні значень фінансових показників Кі було дотримано вимог, викладених у Положенні про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями [18].

Наступним кроком є аналіз діапазонів, у яких перебувають показники Кі, а також визначення відповідних їм значень показників Хі (див. Табл. 2.2). Ці значення наведені у відповідній колонці таблиці 2.2 із зазначенням року. Для цього фінансові коефіцієнти Кі, розраховані на кінець звітних періодів (див. Табл. 2.1), порівнювалися з межами діапазонів Кі, представленими у постанові. Для кожного виявленого діапазону використовувалося значення показника Хі.

Таблиця 2.2 – Розрахунок значень показників у моделі інтегрального показника за 2021-2023 рр.

2021р.		2022р.		2023р.	
МК2	X2	МК2	X2	МК2	X2
107%	0,42	103%	0,42	103%	0,42
МК11	X11	МК11	X11	МК11	X11
5,29%	1,032	-0,17%	1,063	1,8%	1,063
МК12	X12	МК12	X12	МК12	X12
14%	1,172	22%	1,172	6%	0,848
МК13	X13	МК13	X13	МК13	X13
7%	-0,226	10,7%	-0,226	11%	-0,226
МК14	X14	МК14	X14	МК14	X14
11563%	0,928	19581%	0,595	26616%	-0,17

Джерело: розроблено автором на основі [18]

У процесі розрахунків, відповідно до вимог Положення [18], було перевірено, чи не дорівнює нулю знаменник у формулах для показників К2, К11, К12, К13, К14. У разі, якщо знаменник виявлявся нульовим, обирали максимальне значення X_i .

На наступному етапі розрахунків у формулу інтегрального показника фінансового стану ТОВ «ТЕФФ» (2.1) підставляли значення показників X_i , представлених у таблиці 2.2. Результати обчислень наведено в останньому рядку таблиці 2.3 із зазначенням відповідних років, для яких здійснювалося оцінювання рівня кредитоспроможності підприємства. У таблиці також подано дані щодо відповідності значень інтегрального показника фінансового стану підприємства його кредитному класу.

Таблиця 2.3 – Визначення кредитного класу ТОВ «ТЕФФ» за інтегральним показником за 2021-2023 рр.

№	Види економічної діяльності	Діапазони значень інтегрального показника за класами			
		значення	клас 1	клас 2	клас 3
3	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів,	Більше або дорівнює	2,87	2,4	1,93
4	переробна промисловість, будівництво: секції В, С, F	Менше ніж	-	2,87	2,4
Розрахунок показника для ТОВ «ТЕФФ»			3,10 (2021) 2,99 (2022)	2,60 (2023)	

Джерело: розроблено автором на основі [18]

У ході дослідження не було виявлено фактів нецільового використання кредитних коштів або прострочення платежів за ними понад 60 днів.

Крім того, ТОВ «ТЕФФ» не є новоствореним підприємством, а його власний капітал не мав від'ємного значення. Відтак, підстав для коригування кредитного класу підприємства не знайдено.

1-й та 2-й класи боржника за Постановою НБУ №351 характеризують підприємство як високонадійного позичальника з мінімальним кредитним ризиком. Це свідчить про стабільний фінансовий стан, своєчасне виконання зобов'язань і прозорість діяльності. Підприємства цих класів мають найкращі умови кредитування та високу довіру банків.

Такі показники відповідають найвищим або близьким до найвищих рівнів кредитоспроможності за міжнародними стандартами.

Згідно з класифікацією рейтингових агентств *Standard & Poor's* та *Fitch Ratings*, рейтинг 1 (AAA до AA+) означає максимальну надійність та низький ризик дефолту. Рейтинг 2 (AA до AA-) характеризується дуже високою кредитоспроможністю, яка лише незначно поступається першому рівню. За шкалою агентства *Moody's Investors Service*, ці рейтинги відповідають діапазонам від Aaa до Aa3, що також підтверджує фінансову стійкість підприємства [18].

При віднесенні до класів боржників за Постановою НБУ №351, підприємство з такими рейтингами належить до 1-го та 2-го класів за 10-класною шкалою оцінювання, які вважаються найкращими. У разі оцінювання за 5-класною шкалою обидва ці рейтинги також відповідають 1-му класу [18].

Таким чином, підприємство демонструє стабільний фінансовий стан, високий рівень платоспроможності та довіри з боку банків та інвесторів. Воно є надійним позичальником із низьким ризиком, що дозволяє йому отримувати вигідні умови кредитування.

Окрім аналізу кількісних показників, банк проводить оцінку якісним аспектам, які безпосередньо впливають на рівень кредитоспроможності клієнта. До таких факторів належать професіоналізм управлінської команди, історія співпраці з банком, наявність детального бізнес-плану, частка підприємства на ринку, його масштаби та тривалість діяльності. Загальний якісний показник, що оцінюється у відсотках (від 0 до 100), формується на основі обраних якісних критеріїв. Нормативні значення цих критеріїв, а також система їх бального оцінювання, визначаються у внутрішній методиці оцінки кредитоспроможності, що використовується АТ «ОТП Банк».

Вигляд загальної формули якісного показника:

$$Y = \frac{\sum_{i=1}^n w_i Q_i + C}{D} + A, \quad (2.2)$$

де Q_i – бали по показникам;

w_i – відповідні ваги по показникам;

C – вільний член; D – коефіцієнт масштабу;

A – додаток коригування.

Наведемо перелік якісних показників для оцінки кредитоспроможності ТОВ «ТЕФФ» у таблиці 2.4 і визначимо відповідну оцінку для кожного показника.

Таблиця 2.4 – Оцінка якісних показників кредитоспроможності ТОВ «ТЕФФ»

Якісний показник	Бал показника
Структура власності	3
Якість менеджменту	5
Розмір і період існування підприємства	4
Якість фінансової звітності	5
Взаємовідносини з покупцями/постачальниками	4
Технології та продукція	1
Доля ринку	2
Ризик галузі промисловості	2
Сезонність, циклічність та потенціал ринку	2
Якість обслуговування боргу та взаємовідносини з банком	4
Покриття боргу	8
Наявність бізнес-плану	5
Наявність рейтингу, присвоєного міжнародною компанією	3

Джерело: розроблено автором на основі [18]

Підставимо отримані значення у формулу 2.2. Отримаємо наступний результат:

$$Y = \left(\frac{48,5 - 7,5}{50} \right) * 100 + 15 \% = 94,3 \%. \quad (2.3)$$

Отже, результати вищенаведених розрахунків та аналіз якісних показників ще раз підтверджує високий рівень кредитоспроможності ТОВ «ТЕФФ».

Наступним кроком буде доцільно розрахувати ймовірність настання дефолту. Скористаємося формулою:

$$PD = PD_{min} + (1 - Y)(PD_{max} - PD_{min}) \quad (2.4)$$

де PD_{max} – верхня межа діапазону значень дефолту для відповідного фінансового класу,

PD_{min} – нижня межа,

Y – загальний якісний показник.

Банк розраховує ймовірність дефолту, враховуючи встановлений діапазон значень, а також динаміку фактичних показників, ефективність управління компанією, стан ринків збуту продукції, наявність бізнес-планів, рейтингових оцінок та інших факторів, які можуть впливати на своєчасність і повноту погашення зобов'язань. Діапазон значень ймовірності дефолту визначається залежно від класу позичальника і закріплений у внутрішніх нормативних документах банку.

Підставимо значення у формулу та виконаємо розрахунок ймовірності виникнення дефолту ТОВ «ТЕФФ» за останні 3 роки. Маємо наступні результати:

Таблиця 2.5 – Визначення ймовірності виникнення дефолту ТОВ «ТЕФФ» за 2021-2023 рр.

Рік	PD	Клас позичальника
2021	0,6%	1 клас
2022	0,6%	1 клас
2023	2,4%	2 клас

Джерело: розроблено автором на основі [18]

У відсотковому вираженні ймовірність виникнення дефолту складає 0,6 % за 2021 та 2022 роки. У 2023 – 2,4 %. Це означає досить низький рівень можливості виникнення дефолту на досліджуваному підприємстві, не невелике зростання показника у 2023 році. Це вкотре підкріплює отримані результати щодо високого рівня кредитоспроможності ТОВ «ТЕФФ». Безумовно це вказує на наявність позитивних прогнозів щодо кредитного рейтингу підприємства в майбутньому.

2.3. Оцінка кредитного забезпечення при кредитуванні

Успішне здійснення кредитних операцій установами банків і можливість одержання кредитів підприємствами в значній мірі залежать від наявного забезпечення. Відсутність такого забезпечення навіть за умови високого рівня показників кредитоспроможності потенційного позичальника ставить під сумнів його спроможність розрахуватися за кредити. Значущість цього елемента кредитного процесу визначається перш за все нестабільністю ринкової економіки, ризиком підприємницької діяльності, недосконалим законодавством і значною часткою неповернених кредитів, виданих клієнтам комерційними банками.

Ефективному розв'язанню питання забезпечення кредитів сприяло прийняття цілої низки законів та інших правових актів. Так, окремі аспекти кредитного забезпечення розглядаються у Цивільному кодексі України, Законах «Про заставу», «Про банки і банківську діяльність», «Про страхування»,

Але на думку більшості банківських фахівців, правові питання щодо забезпечення кредитів врегульовано далеко не повною мірою – це стосується не вирішених повністю питань іпотеки, механізму реалізації заставленого майна і майнових прав тощо. Подальше удосконалення законодавства з цих питань створить умови для ефективнішої діяльності комерційних банків.

Забезпеченість припускає наявність у позичальника матеріальних гарантій повернення отриманого кредиту. Видами забезпечення кредиту є: неустойка (штрафи, пеня); застава; поручительство; гарантія; страхування. Однак навряд чи неустойку можна вважати забезпеченням, адже, по суті, це форма компенсації втраченої вигоди банку за своєчасно непогашений кредит і несплачені нараховані відсотки. Таку форму забезпечення, як неустойка, не слід включати в зазначені документи.

Таким чином, у банківській практиці України однією з найпоширеніших, безпечних та ефективних форм забезпечення кредитів є застава. Вона має ряд переваг перед іншими формами забезпечення.

Так, згідно із законодавством кредитор (заставодержатель) має право в разі невиконання боржником (заставадавцем) забезпеченого заставою зобов'язання одержати задоволення з вартості заставленого майна перед іншими кредиторами. Для банків таким зобов'язанням є кредит, а відносини застави виникають через укладення договору застави.

Предметом застави є майно (рухоме і нерухоме) та майнові права, які можуть бути відчужені та на які може бути звернено стягнення. Використання застави того чи іншого майна як забезпечення кредиту залежить від ряду чинників:

- по-перше, визначається, наскільки легко реалізувати дане майно і чи це взагалі можливо;
- по-друге, чи є можливість встановити точну ціну і чи ця ціна постійна.

Крім того, оцінюються ймовірні додаткові накладні витрати, збитки та перешкоди у разі відчуження. Згідно з вітчизняним законодавством у разі, якщо в кредитному договорі як предмет застави передбачено нерухоме майно, транспортні засоби, товари в обороті або переробці, то цей договір повинен бути нотаріально посвідчений. У протилежному разі умови договору щодо застави слід вважати недійсними.

Згідно із загальним правилом застава може бути здійснена як у вигляді передачі майна кредитору чи третій особі (застава), так і шляхом передачі прав на заставлене майно (однак із залишенням даного майна у розпорядженні заставодавця). За договором банківської позички, як правило, право застави виникає лише після фактичного одержання суми позички боржником.

На практиці з метою зменшення кредитних ризиків банк може вимагати страхування застави, яке здійснюється, як правило, на суму, що не перевищує суми кредиту та процентів за ним.

Звернення стягнення на заставлене майно здійснюється за рішенням суду, а також на підставі виконавчого напису нотаріуса, якщо інше не передбачене законом або договором застави.

Кредитне забезпечення у вигляді рухомого майна. Найпоширенішими предметами застави рухомості є транспортні засоби, обладнання, товари в обороті та переробці, сировина, готова продукція. Слід мати на увазі, що транспортні засоби дуже легко оцінити і на них існує, як правило, стійкий попит. У той же час у разі невиконання кредитних зобов'язань чи банкрутства підприємства найважче продати обладнання та запаси неліквідної продукції. Як правило, таке майно продають на аукціоні за частину його першопочаткової вартості. Товари в обороті або переробці сильно диференційовані в ціні, і можливість їх реалізації залежить від попиту та їх стану.

При цьому реалізовані заставодавцем товари перестають бути предметом застави, а набуті стають предметом застави з моменту виникнення на них прав власності. До документів, які підтверджують право власності на рухоме майно належать: договори купівлі-продажу; платіжні документи; накладні; акти введення в експлуатацію; митні декларації; технічні паспорти; свідоцтво про реєстрацію (для автотранспорту); інші документи.

Застава рухомого майна (здебільшого транспортні засоби: автомобілі, причепи, катери, судна, літаки тощо) може бути зареєстрована в Державному реєстрі шляхом внесення відповідного запису. Підставою внесення запису до Державного реєстру є заява заставодержателя або заставодавця. Юридичне значення реєстрації застави рухомого майна полягає в тому, що заставодержатель зареєстрованої застави має переважне право на задоволення вимог із заставленого майна перед заставодержателями незареєстрованих застав і заставодержателями застав, зареєстрованих пізніше. Будь-яка фізична та юридична особа шляхом подання відповідного запиту може одержати витяг з Державного реєстру, який свідчитиме про наявність або відсутність у ньому запису про заставлене рухоме майно.

Для взяття майна в заставу необхідно в першу чергу його необхідно оцінити, тобто визначити ринкову вартість об'єкту. Після цього банк може визначити заставну вартість із врахуванням всіх ризиків. Оцінка проводиться відповідно до вимог:

- Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12.07.01 р. № 2658-III,
- Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав», затвердженого постановою КМУ № 1440 від 10.09.2003 р.;
- Методика товарознавчої експертизи та оцінки дорожніх транспортних засобів (наказ Мініюсту України та фонду Держмайна №142/5/2092 від 24.11.2003, із змінами).

На практиці група основних засобів «КТЗ і спеціальна техніка» має деякі методологічні особливості проведення оцінки. Основним документом, що регулює особливості оцінки КТЗ в Україні на даний час є «Методика товарознавчої експертизи та оцінки колісних транспортних засобів, затверджена наказом Мін'юсту України та фонду Держмайна №142/5/2092 від 24.11.2003 (із змінами)». Базою оцінки для колісних транспортних засобів згідно вказаної Методики є ринкова вартість.

Ринкова вартість КТЗ ураховує його комплектність, укомплектованість і фактичний технічний стан, строк експлуатації, величину пробігу, умови, у яких він експлуатувався (зберігався), особливості кон'юнктури ринку регіону. Оцінка КТЗ, у відповідності з Методикою товарознавчої експертизи та оцінки колісних транспортних засобів (в подальшому Методика), виконується з використанням порівняльного або комбінованого (порівняльного і витратного) методичних підходів. Згідно п.7.2. Методики №142/5/2092 основним методом визначення ринкової вартості КТЗ є порівняльний підхід. Оскільки даний підхід відображає реальну ринкову вартість, базується на актуальних даних продажу аналогів, враховує всі індивідуальні характеристики авто, простий у виконанні та універсальна для будь-яких типів транспортних засобів.

Оцінка ґрунтується на аналізі цін продажу (пропозиції) КТЗ, ідентичних або аналогічних оцінюваному на первинному чи вторинному ринках КТЗ, з відповідним коригуванням, що враховує відмінності між об'єктами порівняння та об'єктом оцінки. Під первинним мається на увазі ринок нових КТЗ, під вторинним – ринок КТЗ, які перебували в користуванні. Для визначення вартості за порівняльним підходом використовуються статистично осереднені цінові дані КТЗ, які були відчужені в Україні, за умов, що відповідають змісту і поняттю "ринкова вартість", тобто базуються на даних відкритого ринку КТЗ і зведені у довідниках, до яких висуваються вимоги щодо науковості, об'єктивності, об'ємності інформації. Найбільш вірогідним методом порівняльного підходу до оцінки КТЗ є метод, заснований на аналізі цін ідентичних КТЗ.

За цим методом вартість визначається на базі середньої ціни продажу (пропозиції) ідентичного КТЗ з відповідним строком експлуатації. Подальше коригування враховує різницю між пробігом, комплектністю, укомплектованістю, технічним станом об'єкту порівняння та об'єкта оцінки.

Коригування, які застосовуються у порівняльному підході, приймаються у вигляді коефіцієнта (відсотка) до середньої ціни КТЗ або у вигляді грошової суми, що додається або вираховується з цієї ціни; а також комбінування зазначених засобів. Коригування ринкової вартості КТЗ, отриманої із застосуванням порівняльного підходу, здійснюється за загальною формулою:

$$C = C_{\text{ср}} * (1 \pm (Гк / 100) \pm (Дз / 100)) \pm С_{\text{дод}} , \quad (2.5)$$

де: C - ринкова вартість, грн.;

C_{ср} - середня ринкова ціна КТЗ, грн.;

Дз - процент додаткового збільшення (зменшення) ринкової вартості КТЗ, що залежить

від умов його догляду, зберігання, використання тощо, %. Процент додаткового збільшення

(зменшення) ринкової вартості визначається відповідно до таблиці 4.1 додатка 4 до Методики.

С_{дод} - додаткове збільшення (зменшення) ринкової вартості КТЗ, виходячи з його

комплектності, укомплектованості, пошкоджень, відновлення і оновлення складових, грн.;

G_k - коефіцієнт коригування ринкової вартості КТЗ за величиною пробігу, %.

Припустимо, що підприємство дає в заставу колісний транспортний засіб – KIA SORENTO, 2015 р.в.. Перед прийняттям об'єкту як забезпечення кредиту, необхідно розрахувати його ринкову вартість, а після – заставну. Розрахунок виконує оціночна компанія за дорученням банку. Надавач послуг отримує всі необхідні документи для проведення оцінки (техпаспорт, договір купівлі-продажу, інвойс тощо).

Першим етапом є огляд об'єкту. Туди виїжджає представник оціночної компанії та проводить фотофіксацію. Наступним етапом є передача необхідної інформації оцінювачу, який виконує розрахунки.

Для прикладу виконаємо розрахунки ринкової вартості нашого об'єкту оцінки. В першу чергу оцінювач вивчає об'єкт оцінки. Необхідно вивчити технічні характеристики об'єкту, його комплектацію тощо. Далі скористаємося необхідними такими веб-ресурсами, як «AUTORIA» для пошуку аналогів, ідентичних КТЗ для розрахунку ринкової вартості об'єкта оцінки. Знаходимо мінімум 3 об'єкта порівняння. Нижче наведений розрахунки та пояснення до них.

Таблиця 2.6 – Розрахунок ринкової вартості об'єкта забезпечення ТОВ «ТЕФФ».

№	Назва	Ціна пропозиції, дол.	Ціна пропозиції, грн.	коригування на рік	коригування на пробіг авто	коригування на стан авто	Торг	Ціна, грн
1	Kia Sorento 2015 II покоління (FL) 17 300 \$ 15 827 € • 717 431 грн 222 тис. км пробіг	17 600	713 000	1	-6,10%	0	0,9	602 600
2	Kia Sorento 2015 II покоління (FL) 17 499 \$ 16 009 € • 725 684 грн 220 тис. км пробіг	17 500	721 200	1	-6,10%	0	0,9	609 500
3	Kia Sorento 2014 II покоління (FL) 17 600 \$ 16 101 € • 729 872 грн 230 тис. км	17 600	725 400	1,1	-5,20%	0	0,9	680 800
							Ср. Ціна з ПДВ	630 960

Джерело: розроблено автором на основі: [58]

Пояснення до розрахунків:

Коригування на рік випуску. Коригування в сторону збільшення чи зменшення визначається на рівні (+-10 %) за кожен рік з дати виробництва в перші 10 років, (+- 5 %) за кожен рік – від 11 до 20 років, (-+ 2 % за кожен рік від 21 років.

Об'єкти порівняння №1, 2 мають однаковий р.в. з нашим об'єктом оцінки. Відповідно коригування не застосовуються. Аналог №3 2014 р.в. Варто провести коригування в сторону збільшення. Згідно описаним вище вимогам коригування буде + 10% до вартості.

При коригуванні на пробіг важливо скоригувати значення таким чином, щоб максимально наблизити значення об'єкта порівняння до значення об'єкта оцінки.

Згідно «Бюллетень автотовароведа», Донецький НДІСЕ № 137, 2024 р.; визначалися дані коригування. Необхідно визначити середньорічний пробіг нашого авто та авто аналогів. Середньорічний пробіг нашого авто – $199961 / 4 = 49,99$ тис. км. Визначимо середньорічний пробіг для об'єктів порівняння. Коригування для об'єктів порівняння наведено у таблиці 2.7

Таблиця 2.7 – Розрахунок коригування для об'єктів порівняння

№	пробіг тис.км/ кількість років	пробіг тис.км/ кількість років	Коригування. %
1	222/10	22,2	-6,10%
2	220/10	22,2	-6,10%
3	230/10	23,0	-5,20%

Джерело: розроблено автором на основі [58]

Коригування на торг визначили на рівні (-10 %).

Таким чином визначена ринкова вартість колісного транспортного засобу становить **610 300 тис. грн.**

Для розрахунку заставної вартості банк застосовує так званий дисконт. Банки застосовують дисконт у розрахунку заставної вартості майна для врахування ризиків знецінення, недостатньої ліквідності, витрат на реалізацію, можливих помилок в оцінці та специфіки різних типів майна. Це мінімізує кредитний ризик і забезпечує стабільність банку. Для транспортних засобі визначено дисконт на рівні 40 %. Так, заставна вартість буде **366 200 грн.**

Майнові права як предмет застави. Заставадавець може скласти договір застави як щодо належних йому на момент укладення договору прав вимоги по зобов'язаннях, в яких він є кредитором, так і тих, що можуть виникнути в майбутньому. У договорі застави прав, які це мають грошової оцінки, вартість застави визначається угодою сторін. Найпоширенішим видом застави майнових прав є застава дебіторської заборгованості. Цінність даної форми кредитного забезпечення залежить від платоспроможності клієнтів підприємства.

Якщо дебіторів багато, Існує велика ймовірність того, що більшість з них виконає свої зобов'язання. Але якщо у підприємства кілька крупних дебітор і які не здійснюють платежі тривалий час, то цінність таких дебіторів, а отже, і забезпечення досить сумнівна.

Кредити під заставу нерухомості (іпотечні кредити). Іпотекою визнається застava землі, нерухомого майна, за якої предмет застави залишається у заставодавця або третьої особи. Предметом іпотеки можуть бути:

- земельна ділянка;
- жилий будинок, квартира, частина будинку;
- дачний будинок, гараж та будь-яке інше приміщення господарського призначення;
- підприємство або його структурний підрозділ.

При іпотеці будівлі чи споруди предметом застави разом з нею стає також право на користування земельною ділянкою, на якій розташовані дані об'єкти. Однак у разі іпотеки земельної ділянки право застави не поширюється на будівлі та споруди, що знаходяться на даній ділянці. У разі звернення стягнення на дану ділянку (чи її продажу) до нового власника переходять права та обов'язки, які мав стосовно власника будівлі заставодавець.

Істотною умовою надання іпотечного кредиту є те, що одночасно з нотаріальним посвідченням договору накладається заборона на відчуження предмета Іпотеки. Застава нерухомого майна підлягає державній реєстрації у порядку, передбаченому законом. Майно, що є предметом іпотеки, не має бути у заставі за іншою угодою. Крім того, на період фактичної дії договору Іпотеки заставодавець повинен за свій рахунок страхувати предмет іпотеки на користь заставодержателя, а у разі загибелі майна надавати аналогічне за вартістю або незалежно від настання терміну виконати свої зобов'язання. В той же час суттєвим є право іпотечного заставодавця володіти та користуватись предметом застави відповідно до його призначення, а також, за письмовою згодою заставодержателя,

реалізувати дану нерухомість з переведенням на набувача основного боргу, забезпеченого заставою, або передавати предмет застави в оренду.

Важливою формою забезпечення повернення банківських кредитів є страхування відповідальності позичальників за непогашення кредитів, що, безумовно, вимагає залучення у правові відносини, котрі виникають з кредитної угоди, третьої особи. А це означає, з одного боку, суб'єктивний розподіл ризиків, з іншого – відомі труднощі при пошуках необхідної страхової компанії, а з третього – серйозне в ряді випадків подорожчання кредиту за рахунок необхідності сплачувати страхові платежі.

Необхідно також мати на увазі, що в умовах відсутності в Україні законодавства, котре б чітко та ясно регулювало систему правових і фінансових відносин, а також незалежного контролю за діяльністю страхових компаній, вся праця з оцінки суб'єктивного ризику, пов'язана з самою страховою компанією, лягатиме на зацікавлених осіб, в даному випадку – на банки.

Практика страхування кредитів в Україні визнає в основному такі три форми:

- страхування кредитором кредитних ризиків;
- страхування позичальником відповідальності за неповернення кредиту;
- страхування позичальником предмета застави.

У процесі формування портфеля кредитного забезпечення слід враховувати рівень надійності окремих видів цього забезпечення при неповерненні кредитів і застосуванні примусових процедур стягнення боргу.

Оцінка рівня покриття боргу заставою є одним із ключових етапів аналізу кредитоспроможності підприємства, адже вона дозволяє мінімізувати ризики банку та забезпечити захист його фінансових інтересів.

Ще однією формою забезпечення повернення кредитів, що застосовується у банківській практиці, є поручительства і гарантії. У цьому випадку, на відміну від

застави, майнову відповідальність за позичальника в разі невиконання ним своїх зобов'язань перед банком несе третя особа – поручитель або гарант.

Здебільшого поручителями чи гарантами є комерційні банки, інші фінансово-кредитні установи, держави. Законом України «Про банки і банківську діяльність» передбачено, що до банківських операцій належать видача поручительств, гарантій та інших зобов'язань за третіх осіб, котрі передбачають їх виконання у письмовій формі. Що ж стосується поручительств, то вони, крім банків, можуть бути видані як фізичними, так і юридичними особами. За договором поручительства поручитель зобов'язується перед кредитором іншої особи відповідати за виконання останнім його зобов'язання повністю або частково. Поручитель відповідає у тому ж обсязі, що й боржник, зокрема за сплату процентів, за покриття збитків, за сплату неустойки. До поручителя, який виконав зобов'язання, переходять всі права кредитора щодо цього зобов'язання.

Як правило, у багатьох комерційних банках поруки оформляються тристороннім договором між банком, позичальником і поручителем.

Ефективне кредитне забезпечення є одним із ключових факторів зниження ризиків банківської діяльності. У банківській практиці України основними формами забезпечення є застава (рухоме та нерухоме майно), майнові права, поруки, гарантії та страхування. Серед них найбільш поширеною та надійною формою є застава, яка надає банку право на пріоритетне задоволення вимог у разі неповернення кредиту.

Оцінка кредитного забезпечення враховує такі фактори, як ліквідність майна, можливість його реалізації, точність оцінки вартості та додаткові витрати. Іпотека є окремою формою застави нерухомості, що вимагає нотаріального посвідчення та державної реєстрації.

Важливою складовою мінімізації ризиків є страхування застави, кредитних ризиків або відповідальності позичальника за неповернення кредиту. Крім того, у банківській практиці використовуються поруки та гарантії, які забезпечують відповідальність третьої особи за зобов'язаннями позичальника. Таким чином,

правильний вибір форми забезпечення та її ретельна оцінка сприяють підвищенню надійності кредитних операцій і зниженню ризиків.

Ключовим етапом у процесі банківського кредитування, що дозволяє зменшити ризики та забезпечити стабільність фінансових операцій є цінка кредитоспроможності позичальника.

1. Це ефективний інструмент управління ризиками, що допомагає банкам приймати обґрунтовані рішення щодо надання кредитів, мінімізуючи ризик утворення проблемних заборгованостей.
2. За допомогою відповідних методик таких як використання фінансових коефіцієнтів (загальної ліквідності, покриття боргу, оборотності активів) у поєднанні з якісними критеріями (структура власності, якість менеджменту, репутація) було проведено комплексну оцінку надійності позичальника.
3. За результатами оцінки фінансового стану ТОВ «ТЕФФ» продемонструвало стабільний фінансовий стан, зокрема зростання власного капіталу на 417%, що свідчить про здатність ефективно виконувати зобов'язання та залучати нові ресурси.
4. Таким чином компанія була віднесена до найвищого класу позичальників (згідно з класифікацією рейтингових агентств *Standard & Poor's* та *Fitch Ratings*, рейтинг 1 (AAA до AA+)) із мінімальним ризиком, що гарантує їй доступ до вигідних умов кредитування.
5. Оцінка таких факторів, як ефективність управління, тривалість діяльності та бізнес-стратегії, доповнює фінансовий аналіз і підвищує об'єктивність висновків щодо кредитоспроможності. Отже, результати оцінки якісних критеріїв ще раз підкреслили високий рівень кредитоспроможності підприємства.

Результати дослідження підкреслюють важливість комплексного підходу до оцінки кредитоспроможності, що сприяє мінімізації ризиків у банківській діяльності та дозволяє підприємствам отримувати вигідні умови кредитування.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Заходи щодо підвищення кредитоспроможності підприємства

Кредитоспроможність підприємства значною мірою визначається його платоспроможністю, яка тісно пов'язана з рівнем ліквідності. Ліквідність відображає здатність підприємства оперативно перетворювати наявні активи в грошові кошти для своєчасного виконання своїх зобов'язань. Особливо важливою ця характеристика стає у випадках, коли йдеться про обслуговування кредитних зобов'язань, отриманих у вигляді позикових ресурсів.

Саме тому високий рівень ліквідності сприяє формуванню позитивного фінансового іміджу підприємства в співпраці з банками та інших кредиторів. Водночас недостатня ліквідність свідчить про потенційні ризики несвоєчасного виконання зобов'язань, що негативно впливає на рівень кредитоспроможності. Для забезпечення належного рівня ліквідності та платоспроможності підприємства необхідно здійснювати постійний моніторинг фінансових показників і запроваджувати заходи, спрямовані на оптимізацію структури активів і пасивів.

Ліквідність та платоспроможність є важливими індикаторами не лише фінансового стану підприємства, але й його інвестиційної привабливості, а також конкурентоспроможності на фінансовому ринку. Високий рівень ліквідності свідчить про збалансовану структуру активів, за рахунок чого компанії своєчасно реагують на необхідність погашення фінансових зобов'язань. Це означає, що підприємство здатне швидко реалізувати свої майнові ресурси та трансформувати їх у грошові кошти для покриття поточних витрат, підтримуючи фінансову стабільність навіть у складних економічних умовах.

Платоспроможність, як інтегральна характеристика фінансового стану, гарантує здатність підприємства своєчасно і в повному обсязі виконувати свої боргові зобов'язання перед контрагентами, банками та іншими фінансовими установами. Високий рівень платоспроможності є свідченням надійності підприємства та його фінансової відповідальності, що сприяє зростанню довіри з боку інвесторів, кредиторів і партнерів.

Достатній рівень ліквідності та платоспроможності є не лише ознакою поточної фінансової стійкості підприємства, але й сигналізує про його здатність до стратегічного розвитку. Таким чином компанії залучають додаткові інвестиції і зберігають конкурентні позиції на ринку.

Отже, ліквідність і платоспроможність є ключовими показниками, що відображають фінансову стабільність і перспективність підприємства, підвищуючи його репутацію серед учасників ринку та забезпечуючи довгострокову конкурентоспроможність [25].

Причини зниження кредитоспроможності

- Нераціональне управління оборотними коштами
- Нераціональна інвестиційна політика
- Нераціональне управління структурою джерел фінансування

Низька прибутковість діяльності

- Низькі обсяги продажу
- Нераціональне співвідношення доходів з витратами
- Збитковість інших видів діяльності

Наслідки

- Низька ліквідність (дефіцит грошових коштів)
- Заборгованість перед бюджетом, персоналом, постачальниками
- Низька рентабельність капіталу

Зниження показників ліквідності, платоспроможності, кредитоспроможності

Рисунок 3.1 – Основні причини зниження кредитоспроможності підприємства [25]

Діаграма відображає ключові проблеми підприємства, їх причини та наслідки. Основними причинами є нераціональне управління фінансами (неефективне управління оборотними коштами, інвестиціями, джерелами

фінансування) та низька прибутковість діяльності (низькі обсяги продажу, невідповідність доходів витратам, збитковість додаткових видів діяльності).

Ці фактори призводять до низької ліквідності, накопичення заборгованостей перед бюджетом, постачальниками, персоналом та зниження рентабельності капіталу. У підсумку погіршуються фінансові показники підприємства: ліквідність, платоспроможність, кредитоспроможність, що підвищує ризик кризи чи банкрутства.

Для забезпечення стабільного рівня кредитоспроможності підприємства, навіть у разі несприятливих змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі, ТОВ «ТЕФФ» доцільно створити та впровадити систему раннього попередження та реагування (СРПР). Ця система представляє собою набір заходів і інструментів, що дозволяють ідентифікувати ознаки фінансових труднощів та потенційних ризиків на початковому етапі їх виникнення, а також забезпечити оперативне реагування з метою мінімізації можливих негативних наслідків. Основні принципи та методи створення СРПР висвітлені у спеціалізованій літературі. Проте питання методологічного підходу до формування підсистеми, спрямованої саме на підтримку кредитоспроможності підприємства, залишається недостатньо дослідженим.

На основі висновків, зроблених у теоретичній та аналітичній частинах кваліфікаційної роботи, можна розробити пропозицію щодо підсистеми раннього попередження змін у кредитоспроможності ТОВ «ТЕФФ» та відповідного реагування на них. Така підсистема має охоплювати наступні елементи: моніторинг фінансових показників і аналіз динаміки їх змін, встановлення критеріїв ризику, оцінювання можливих загроз, передача отриманої інформації до осіб, які приймають рішення, розробка оперативних заходів реагування, аналіз їх результативності та, за необхідності, внесення коректив до фінансової стратегії підприємства.

Вибір фінансових показників для моніторингу доцільно здійснювати на основі елементів галузевої моделі фінансового стану підприємства, передбаченої Положенням про визначення банками України розміру кредитного ризику за

активними банківськими операціями [18]. Зважаючи на те, що основним видом економічної діяльності ТОВ «ТЕФФ» є виробництво духових шаф, печей і пічних пальників (КВЕД 28.21). Відповідно до КВЕД (28.21, секції В, С, F, які передбачені для підприємств, що займаються добувною промисловістю, розроблення кар'єрів, переробною промисловістю, будівництвом), окрім інтегрального показника фінансового стану, необхідно відстежувати зміни таких показників: показник загальної ліквідності, показник покриття боргу чистим доходом, показник покриття активів прибутком до оподаткування, показник частки неопераційних елементів балансу, показник оборотності поточних активів.

Підсистема для раннього виявлення змін у кредитоспроможності та реагування на них повинна бути адаптованою для збору, аналізу й інтерпретації даних щодо можливих ризиків і проблемних ситуацій. Постійний моніторинг фінансових показників дає змогу своєчасно виявляти зміни та відхилення від заданих параметрів. Водночас такі зміни можуть бути нестійкими, адже невелика волатильність у значеннях фінансових показників є природним явищем. Тому важливо вчасно розпізнавати стійкі тенденції ще на ранніх етапах їхнього формування.

Ключовим елементом підсистеми раннього виявлення змін у кредитоспроможності ТОВ «ТЕФФ» є встановлення критеріїв небезпеки. Це своєрідні індикатори, які дозволяють оцінити рівень ризику для кредитоспроможності підприємства та визначити ступінь серйозності виниклих проблем. З практичної точки зору, формування таких критеріїв має враховувати чинну систему оцінювання кредитоспроможності юридичних осіб – позичальників, що викладена у Положенні про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями.

Інтервальні оцінки критеріїв визначають приналежність позичальника до кредитного класу та граничні значення показників, які є змінними у розрахунках інтегрального фінансового стану підприємства. Для оцінки кредитного ризику доцільно використовувати класифікацію зеленого, жовтого та червоного

діапазонів показників. Значення у зеленому діапазоні свідчать про відсутність ризиків. Показники у жовтому діапазоні сигналізують про потребу у заходах для відновлення кредитоспроможності, а у разі виходу в червоний діапазон необхідні негайні дії, включно з розробкою плану санації підприємства.

У таблиці 3.1 представлено результати аналізу діапазонів значень фінансових показників, які використовуються для раннього виявлення змін кредитоспроможності ТОВ «ТЕФФ» та відповідного реагування. Основою запропонованого підходу є орієнтація на досягнення не нижче другого кредитного класу, для якого значення інтегрального фінансового показника становить +2,40 або більше.

Отже, було встановлено межі зеленого діапазону для цього ключового показника кредитоспроможності. Враховуючи, що за відсутності рейтингу міжнародних агентств клас не може перевищувати п'ятого, граничне значення інтегрального показника для жовтого діапазону визначено на рівні + 0,99. Показники нижче цього рівня вказують на потрапляння до червоного діапазону, що сигналізує про значні ризики втрати кредитоспроможності підприємства та необхідність термінових заходів для її відновлення.

Значення інших фінансових показників (К2, К11, К12, К13, К14) згруповані за інтервалами, наведеними в таблиці 2 додатку 7 Положення [18]. До зеленого діапазону доцільно включити інтервали з найкращими значеннями цих показників, а до червоного – ті, що відповідають найгіршим показникам. Відповідно, проміжні значення потрапляють у жовтий діапазон. Саме цей підхід було використано під час виконання кваліфікаційної роботи.

Таблиця 2.8 – Діапазони значень фінансових показників для раннього попередження змін кредитоспроможності

Показник	Зелена зона	Жовта зона	Червона зона
Інтегральний показник	більше або дорівнює +1,93	від +0,99 до +2,40	менше ніж +0,99
Показник загальної ліквідності K2, %	більше або дорівнює 109,8%	від 29,9% до 109,8%	менше ніж +29,8%
K11, %	більше або дорівнює 10,1%	від 10,1 % до 108,2 %	понад 108 %
K12	більше або дорівнює 12,3 %	від 12,3 % до 1,4%	від 1,4 % до - 15 %
K13	більше або дорівнює 11,5 %	від 11,5 % - до 1,3 %	менше ніж 1,3 %
K14	менше ніж 7892,0 %	від 7892,0 % до 43276,8 %	більше або дорівнює 43276,8 %

Джерело: розроблено автором на основі:[18]

Залежність кредитоспроможності від значень цих показників не є лінійною. Таким чином, червона зона ризику охоплює як найвищі, так і найнижчі значення показників. Оптимальні значення, що відповідають зеленому діапазону, розташовуються поблизу середніх значень. Якщо інтегральний показник або інші фінансові індикатори знаходяться у жовтому діапазоні, це вказує на наявність кредитних ризиків, які слід мінімізувати або попередити. У червоній зоні фіксуються значні ризики, що становлять загрозу для кредитоспроможності. Для визначення діапазонів значень фінансових показників, які дозволяють своєчасно виявляти зміни кредитоспроможності ТОВ «ТЕФФ» і реагувати на них, використовується інформація з балансів та звітів про фінансові результати підприємства.

Підсистема раннього попередження змін кредитоспроможності ТОВ «ТЕФФ» повинна враховувати не лише ендогенні, але й екзогенні фактори. Це стосується таких показників, як динаміка інфляції, зміни облікової ставки НБУ, банківських ставок за коротко- та довгостроковими кредитами, нові тенденції на ринку позикового капіталу, а також модифікації компенсаційних механізмів за кредитами. Відстеження цих зовнішніх чинників дозволяє враховувати вплив макроекономічного середовища на кредитоспроможність підприємства.

Для забезпечення цієї функції СРПР доцільно використовувати різноманітні джерела інформації, зокрема нормативно-правові акти, дані Державного бюджету України щодо прогнозованого рівня інфляції та валютного

курсу, рішення НБУ стосовно змін облікової ставки, прогнози від національних і міжнародних фінансових організацій, матеріали, опубліковані на офіційних вебсайтах державних органів та банків, а також експертні аналітичні висновки. Для ефективного управління кредитними ризиками дослідження цих зовнішніх чинників варто проводити у співпраці з банківськими установами, інвесторами та консалтинговими фірмами.

Додатково основними напрямками підвищення ліквідності та платоспроможності підприємства є збільшення вхідних грошових потоків через роботу з дебіторами, розширення клієнтської бази та оптимізацію цінової політики. Це забезпечує стабільність фінансових потоків. Важливим є нарощення залишків коштів на рахунках для оперативного реагування на витрати та підвищення фінансової стійкості. Одночасно слід збільшувати чистий прибуток за рахунок зниження витрат і підвищення рентабельності.

Ефективне використання ресурсів та скорочення циклу виробництва сприяють підвищенню оборотності коштів. Пріоритетними є оборотні активи, які легко реалізуються, та продаж необоротних активів для інвестування в прибуткові напрями. Зменшення капіталовкладень із довгим терміном окупності та диверсифікація інвестицій сприяють швидшій фінансовій віддачі. Формування активів варто здійснювати за рахунок власних коштів і довгострокових зобов'язань для збереження платоспроможності [28].

Контроль за рівнем заборгованості підприємства відіграє важливу роль у його фінансовій стабільності, адже ключовою метою є досягнення оптимального балансу між дебіторською та кредиторською заборгованістю. Грошовий обіг має бути безперервним, оскільки його зупинка може спричинити проблеми з виконанням фінансових зобов'язань. Дебіторська заборгованість повинна використовуватися для своєчасного погашення боргів перед кредиторами, що сприятиме підвищенню фінансової дисципліни підприємства.

Найкращим варіантом вважається ситуація, коли кредиторська заборгованість перевищує дебіторську на 10-20%, оскільки це свідчить про ефективне управління зобов'язаннями і фінансовими потоками. При цьому важливо

проводити постійний моніторинг та вдосконалювати систему обліку як дебіторської, так і кредиторської заборгованості, щоб своєчасно виявляти ризики та знаходити шляхи для їх усунення.

Таким чином для забезпечення платоспроможності та кредитоспроможності підприємство повинно враховувати зовнішні чинники: законодавчі вимоги, ринкову ситуацію, дії конкурентів, фінансову спроможність клієнтів, умови кредитування та стан банківської системи. Ці фактори формують зовнішнє середовище, яке впливає на фінансову стабільність підприємства.

Відновлення платоспроможності можливе через реструктуризацію, яка включає модернізацію технологій, оптимізацію організаційної структури, впровадження автоматизованих систем управління та нових підходів до управління виробництвом і збутом. Реструктуризація підвищує конкурентоспроможність, знижує витрати та зміцнює фінансову стабільність. Ефективне фінансове планування є ключовим для управління грошовими потоками, мінімізації ризиків касових розривів і оптимального використання ресурсів. Воно включає розподіл прибутку, забезпечення балансу між власними та позиковими коштами, а також впровадження автоматизованих програм для аналізу фінансових показників.

Підвищення фінансових результатів досягається за рахунок збільшення обсягів виробництва та реалізації продукції, зниження витрат, впровадження обґрунтованих норм і ефективної цінової політики. Це сприяє зниженню собівартості, оптимізації продажів і зростанню прибутковості.

3.2. Мінімізація фінансових ризиків при банківському кредитуванні

У сучасних умовах ринкової економіки всі види економічної діяльності, включаючи банківську сферу, супроводжуються фінансовими ризиками. Зокрема, кредитні операції завжди пов'язані з ризиком, що може впливати на учасників кредитного договору. Ризик виступає економічною категорією, яка відображає ймовірність втрати очікуваного економічного (фінансового) результату або виникнення прямих збитків унаслідок непередбачуваних подій [32].

У банківській діяльності ризики є невід'ємною частиною процесу кредитування, оскільки кожна угода несе в собі певну ступінь невизначеності. Така невизначеність спричинена як внутрішніми факторами, пов'язаними з діяльністю позичальника, так і зовнішніми, що залежать від змін у ринковому середовищі, економічній чи політичній ситуації.

Одним із ключових завдань банків є не лише оцінка кредитних ризиків, але й розробка ефективних механізмів їх мінімізації. Це передбачає застосування різноманітних інструментів, таких як аналіз фінансового стану позичальника, моніторинг виконання кредитного договору, диверсифікація кредитного портфеля, страхування ризиків та реалізація застави.

Оцінка та контроль кредитного ризику ґрунтуються на всебічному аналізі фінансового стану позичальника, його кредитної історії, надійності заставного майна, а також врахуванні макроекономічних умов. Сучасні підходи до оцінки кредитного ризику охоплюють використання статистичних моделей, скорингових систем і методів експертного аналізу [31].

Ефективне управління кредитним ризиком дає змогу банкам зменшувати витрати на формування резервів для покриття можливих збитків, що сприяє покращенню їх фінансових показників і рівня капіталізації. Для цього використовуються сучасні підходи до оцінки ризиків, зокрема аналіз кредитних рейтингів, фінансової звітності та застосування прогнозних моделей ризиків.

Варто звернути увагу на специфічні види ризиків, які характерні для банківського довгострокового кредитування, забезпеченого заставою землі, нерухомості. Серед них можна виділити політичний ризик, ризик територіальної концентрації, інформаційний ризик, ринковий ризик [32].

Такі ризики особливо актуальні в умовах недосконалості та постійної мінливості законодавства, економічної невизначеності чи регіональних особливостей. Політичний ризик може виникати через зміну правових норм або урядових рішень, що впливають на ринок землі. Ризик територіальної концентрації пов'язаний із зосередженням кредитних операцій у певному регіоні, що збільшує залежність від його економічної стабільності. Інформаційний ризик зумовлений недостатньою або недостовірною інформацією про об'єкт застави чи позичальника, що ускладнює оцінку реальних можливостей повернення кредиту. Врахування цих ризиків є вкрай необхідним для ефективного управління кредитними операціями та забезпечення фінансової стійкості банку [32].

Політичний ризик частково має характер форс-мажору для всіх учасників фінансового ринку. Він є майже непрогнозованим, оскільки виникає з причин, що не залежать від суб'єкта господарювання. Політичний ризик може проявлятися як у внутрішній, так і в зовнішній формах. До його основних проявів відносять сукупність ризиків, що унеможливають здійснення господарської діяльності внаслідок військових дій, політичної нестабільності, націоналізації чи конфіскації активів, відмови уряду виконувати раніше взяті зобов'язання, запровадження мораторію на зовнішні платежі, несприятливих змін у податковому законодавстві, а також обмежень на конверсію національної валюти у валюту платежу.

У періоди криз спостерігається прояв усієї сукупності внутрішніх і зовнішніх політичних ризиків, які в свою чергу провокують посилення дії інших видів ризиків, характерних для банківського кредитування. Прикладом можуть слугувати події другої половини 2008 року, пов'язані з глобальною фінансовою кризою, а також сучасні виклики, спричинені військовими конфліктами та економічною нестабільністю, які демонструють, як політичний ризик трансформується в комплексну дію ринкових, валютних, кредитних ризиків, а

також ризиків ліквідності й репутації. Це проявляється через зупинку операцій на ринку нерухомості, відтік депозитів населення з банків, припинення кредитування, девальвацію валюти, зниження довіри до банківської системи та скорочення інвестиційних потоків у сферу будівництва і виробництва.

Звідси випливає, що політичний ризик тісно пов'язаний із фінансовим ризиком, оскільки нестабільність у політичній сфері безпосередньо впливає на фінансові процеси.

Фінансові ризики тісно пов'язані з ринковими, а саме з вартістю заставного майна. У разі дефолту позичальника банк змушений реалізувати заставу, ринкова вартість якої може виявитися недостатньою для покриття втрат. Для мінімізації цього ризику банки встановлюють коефіцієнт покриття заставою до 60–70% від вартості кредиту, страхують об'єкт, а також враховують співвідношення платежів до доходу клієнта.

Кредитний ризик, тобто ризик несвоєчасного повернення або повного неповернення зобов'язань (основної суми боргу та відсотків), що належать кредитору, виникає через низку факторів. Серед них можна виділити недостатність інформації, неточність довгострокових прогнозів щодо зміни відсоткових ставок, інфляційні процеси, погіршення фінансового стану позичальника, а також зміни ринкової кон'юнктури в сфері нерухомості.

Ефективне управління кредитними ризиками потребує впровадження низки заходів. Зокрема [33]:

- постійний моніторинг якості та надійності виданих довгострокових кредитів, забезпечених заставним майном;
- обов'язкове страхування нерухомості, переданої у заставу, що сприяє зниженню ризиків, хоча і підвищує вартість кредитування.
- створення резервів для покриття можливих втрат за кредитами;
- сегментувати кредити за рівнями ризику;
- встановлення ризик класифікації для клієнтів;
- розробка правил та методики роботи з клієнтами з підвищеним ризиком;

— в умовах війни доцільним буде впровадження карти України, поділену на зони (напр. зелена, жовта, червона), що мають відповідний рівень ризику, а також встановлення відповідних вимог, правил, умов, обмежень для співпраці з клієнтами, що знаходяться в зонах підвищеного ризику, близьких до бойових дій;

Війна суттєво ускладнила макроекономічну ситуацію в країні, що негативно вплинуло на стабільність бізнесу. Геополітична напруженість, скорочення виробничих потужностей і зниження споживчого попиту створюють значні труднощі у прогнозуванні фінансових показників і платоспроможності позичальників. У зв'язку з цим банки змушені змінювати підходи до оцінки кредитоспроможності, враховуючи нові ризики, зокрема зупинку бізнесу через фізичне руйнування інфраструктури чи проблеми з логістикою. Військові дії викликали різкі зміни економічних показників, таких як інфляція, валютні курси та відсоткові ставки, що створює додаткові виклики для аналізу кредитних ризиків.

Війна викликала збільшення ризиків, пов'язаних із забезпеченням кредитів. Підприємства змушені скорочувати свої активи або зазнавати фінансових втрат, що знижує ефективність забезпечення кредитів. Як наслідок, банки мають удосконалювати методи оцінки забезпечення та розглядати нові механізми для мінімізації ризиків. Відповідно слід відмітити, що повномасштабне вторгнення РФ в Україну в значній мірі вплинуло на діяльність банківського сектору держави загалом та специфіку оцінки рівня кредитного ризику при кредитуванні підприємств реального сектору економіки зокрема.

Ключові особливості оцінки та управління кредитним ризиком при кредитуванні підприємств комерційними банками в умовах війни наведено на

рис.3.2.

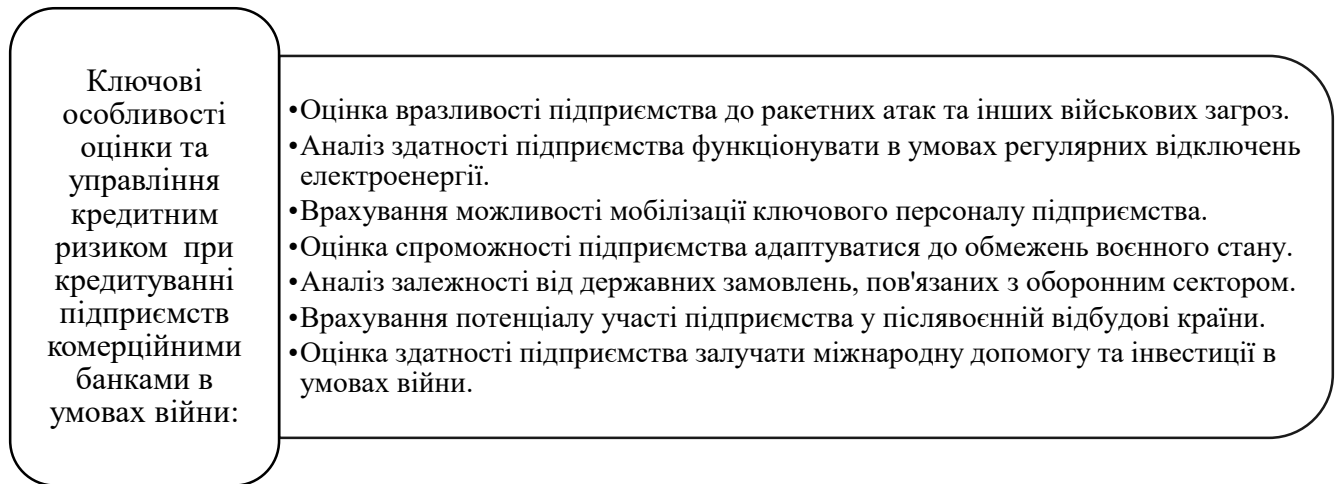

Рисунок 3.2 – Особливості оцінки та управління кредитним ризиком при кредитуванні підприємств комерційними банками в умовах війни [33]

Розглянемо кожен пункт більш детально [33]:

1. Оцінка вразливості підприємства до ракетних ударів та інших військових загроз. При аналізі кредитного ризику комерційні банки України зобов'язані враховувати місцезнаходження виробничих об'єктів, складів та офісів підприємства щодо їхньої віддаленості від зон бойових дій або стратегічно важливих об'єктів, які можуть стати цілями атак. Особливу увагу приділяють наявності систем протиповітряного захисту в регіоні та заходам, впровадженим підприємством для безпеки працівників і активів. Важливим фактором є аналіз планів реагування підприємства у кризових ситуаціях, зокрема щодо евакуації співробітників і обладнання. Додатково банки оцінюють здатність підприємства оперативно відновити діяльність після можливих атак, а також наявність резервних виробничих потужностей у більш захищених регіонах країни.

2. Аналіз здатності підприємства працювати в умовах регулярних відключень електроенергії Під час оцінки кредитного ризику комерційні банки звертають особливу увагу на здатність підприємства підтримувати виробничі процеси за умов нестабільного постачання електроенергії. Вивчається наявність автономних джерел живлення, таких як генератори чи альтернативні енергосистеми, їхня потужність та можливість забезпечення безперебійної роботи ключового обладнання. Аналізується ефективність впроваджених

енергозберігаючих технологій і здатність підприємства оптимізувати виробничі процеси для скорочення енергоспоживання. Додатково оцінюється, чи має підприємство фінансові ресурси для покриття витрат на паливо та обслуговування резервних систем. Також важливим є наявність планів адаптації графіку роботи підприємства до можливих планових або аварійних відключень електроенергії.

3. Урахування можливості мобілізації ключового персоналу підприємства. Банки аналізують вплив мобілізації на персонал підприємства, враховуючи структуру кадрів, наявність військовозобов'язаних серед ключових фахівців та управлінців. Оцінюється наявність планів заміщення критичних посад, програми підготовки для взаємозамінності, а також здатність наймати нових працівників чи перерозподіляти обов'язки. Додатково розглядається політика щодо збереження робочих місць і соціальних гарантій для мобілізованих співробітників.

4. Оцінка здатності підприємства адаптуватися до умов воєнного стану. При оцінюванні кредитного ризику банки досліджують спроможність підприємства швидко реагувати на зміни законодавства та обмеження, пов'язані з воєнним станом. Це включає аналіз гнучкості бізнес-процесів, здатності оперативно переорієнтувати виробництво чи послуги відповідно до потреб ринку і воєнного часу. Вивчається дотримання підприємством вимог інформаційної безпеки, обмежень на рух капіталу та товарів. Окрему увагу приділяють юридичній готовності компанії до роботи в умовах воєнного стану, включаючи відповідні положення у внутрішній документації та контрактах. Оцінюється також здатність керівництва приймати ефективні рішення в умовах невизначеності та стресових ситуацій.

5. Аналіз залежності від державних замовлень, пов'язаних з оборонним сектором. Банки оцінюють здатність підприємства виконувати оборонні державні замовлення, перевіряючи наявність ліцензій, сертифікатів та технічних можливостей. Аналізується досвід співпраці з державними структурами та фінансова спроможність виконувати великі контракти, враховуючи можливі затримки в оплаті. Оцінюється також ризик залежності від державних замовлень і здатність підприємства диверсифікувати діяльність.

6. Оцінка потенціалу підприємства щодо участі у післявоєнній відбудові. Банки аналізують здатність підприємства брати участь у післявоєнних інфраструктурних проектах, оцінюючи наявні ресурси, технології та досвід. Розглядаються можливості швидкого нарощування потужностей, залучення додаткових ресурсів та міжнародних партнерів для реалізації проектів. Оцінюється також фінансова готовність підприємства до участі в довгострокових проектах, включаючи залучення інвестицій і управління ризиками.

7. Оцінка здатності підприємства залучати міжнародну допомогу та інвестиції в умовах війни. Банки оцінюють спроможність підприємства співпрацювати з міжнародними донорами та інвесторами, зокрема в підготовці заявок на гранти та інвестиції. Важливими є прозорість фінансової звітності, репутація на міжнародному рівні та здатність адаптувати бізнес до кризових умов і глобальних стандартів. Також оцінюється потенціал інтеграції в міжнародні ланцюжки постачання.

В умовах воєнного стану кредитори додатково здійснюють постійний моніторинг для того, аби вчасно виявляти проблемні кредити. Для роботи з такими позиками розробляються спеціальні заходи, включаючи створення фондів резервів для мінімізації втрат.

В свою чергу проблемні кредити – це позики, за якими позичальник не виконує свої зобов'язання перед банком вчасно та в повному обсязі. Тобто, це кредити, за якими є ризик, що банк не зможе повернути повністю або вчасно надані кошти.

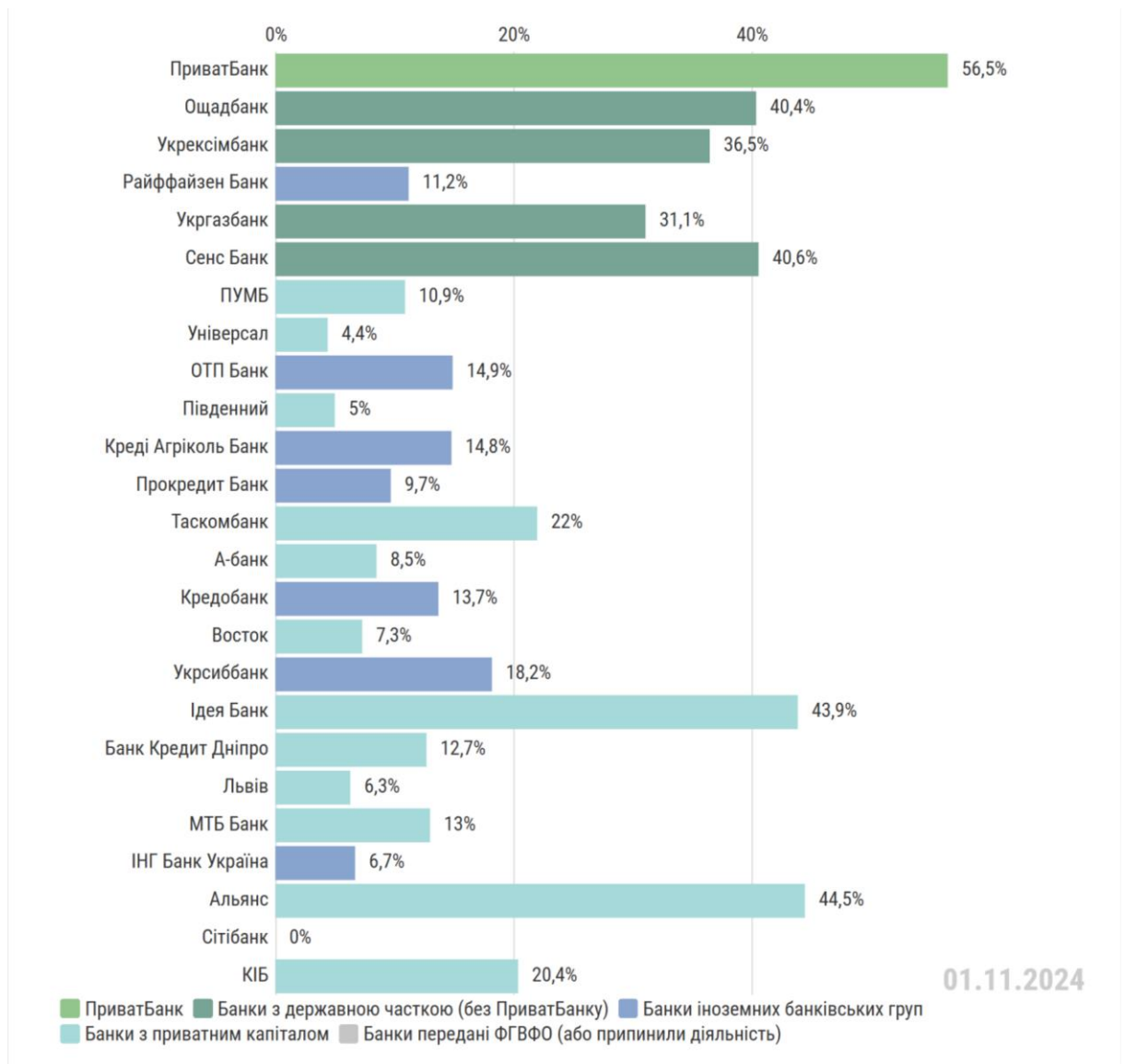

Рисунок 3.3 – Частка непрацюючих кредитів (NPL) 25 банків із найбільшим обсягом кредитного портфеля станом на 01.11.2024, % [34]

На графіку представлено частку непрацюючих кредитів (NPL) у 25 банках України з найбільшими кредитними портфелями станом на 1 листопада 2024 року. Банки згруповані за типами: державні банки (без ПриватБанку), ПриватБанк, банки з приватним капіталом, банки іноземних банківських груп і банки, які припинили діяльність чи були передані до ФГВФО. Серед основних спостережень:

- ПриватБанк має найвищу частку NPL — 56,5%, що свідчить про значну кількість проблемних кредитів у його портфелі.

- Серед державних банків частка NPL в Ощадбанку (40,4%) і Укргазбанку (40,6%) також є значною.

- Прокредит Банк, який належить до іноземних банківських груп, демонструє одну з найнижчих часток NPL — 9,7%. Це свідчить про високу якість кредитного портфеля, зважену політику ризик-менеджменту та ефективне управління кредитами.

- Для порівняння, інші банки з іноземним капіталом, наприклад, ОТП Банк (14,9%) та Кредобанк (13,7%), мають вищу частку NPL, що вказує на менш ефективне управління кредитами в цих установах

Однак повномасштабне військове вторгнення росії в Україну переломило тенденцію до поступового скорочення частки непрацюючих кредитів (NPL), яке тривало з 2018 року завдяки ефективній роботі банківській системі [34]. За цей час обсяг NPL зменшився на майже 300 млрд грн, частка в кредитному портфелі скоротилася з 55% до 27% станом на 1 березня 2022 року. У березні – травні 2022 року частка непрацюючих кредитів залишалася майже незмінною, зокрема через регуляторні пом'якшення в частині оцінки кредитного ризику. Починаючи з червня 2022 року, банки розпочали поступове визнання NPL. На 1 січня 2023 року частка непрацюючих кредитів (NPL) у банківському секторі зросла до 38%. Обсяг непрацюючих кредитів за березень – грудень 2022 року збільшився на 127 млрд грн до 432 млрд грн. Близько 75% NPL сектору сконцентровано в державних банках, зокрема понад 40% припадає на Приватбанк [34].

Наслідки війни – руйнування активів та заставного майна, падіння доходів та погіршення платоспроможності позичальників знижують їх спроможність обслуговувати кредити, знижують якість кредитних портфелів банків та зумовлюють збільшення відрахувань у резерви.

Банки вже визнали значні кредитні втрати – від початку повномасштабної війни, обсяги відрахування в резерви під кредити перевищили 100 млрд грн і становлять понад 12% кредитного портфеля, що банки мали наприкінці лютого 2022 року. Потенційні втрати кредитного портфеля внаслідок війни, економічної кризи та енергетичного терору країни-агресора сягнули понад 30% [34].

Для мінімізації ризику банкам необхідно здійснити своєчасну оцінку кредитного ризику та проведення виважених реструктуризацій за потреби. Такі заходи будуть запорукою подальшої стійкості банків.

Робота з NPL, що виникнуть під час поточної кризи, триватиме після завершення її глибокої фази. Зокрема, банки матимуть актуалізувати стратегії скорочення NPL після припинення чи скасування воєнного стану. Це стосується і актуалізації планів зі зниження NPL державних банків, ухвалених Радою з фінансової стабільності [34].

Виконання цих планів є необхідною передумовою для підвищення їх інвестиційної привабливості в майбутньому.

За 9 місяців 2024 року частка непрацюючих кредитів у банках скоротилася до 32 % або на 5 відсоткових пункти порівняно з показником станом на початок року. Обсяг NPL скоротився за дев'ять місяців 2024 року на 6,9 млрд грн до 415,5 млрд грн. Ключові чинники скорочення NPL, виконані заходи для мінімізації ризику:

— подальше нарощення банками обсягів гривневих кредитів високої якості з огляду на поступове відновлення попиту на кредити та поліпшення умов кредитування, зокрема зниження кредитних ставок до рівня, який був наприкінці «доковідного» 2019 року. За дев'ять місяців 2024 року обсяг валових кредитів у банківській системі зріс на 154 млрд грн або на 13,6%;

— списання непрацюючих кредитів, передусім роздрібних, частка NPL в яких за цей час знизилася на 5,9 в. п. до 17,6%. Водночас поліпшилася якість врегулювання й корпоративних боргів – частка NPL в кредитах бізнесу скоротилася на 3,4 в. п. до 40,7%.

Скорочення частки непрацюючих кредитів зафіксовано в усіх групах банків: у приватних українських банках – до 12,8%, у банках з іноземним капіталом – до 12,7%, у державних – до 45,0%. Водночас, без врахування боргів колишніх власників ПриватБанку та старих боргів часів до оздоровлення банківської системи під час кризи 2015-2017 років частка непрацюючих кредитів станом на 1 жовтня

2024 року становить 27,8% в державних банках та 20,9% – в цілому в банківській системі.

Згідно з результатами щоквартального опитування щодо умов банківського кредитування, фінансові установи прогнозують подальше зростання обсягів надання кредитів як для бізнесу, так і для населення протягом наступного року. Водночас очікується можливе погіршення якості кредитних портфелів у майбутньому. Окремі великі банки песимістичніше оцінили якість портфеля домогосподарств порівняно з портфелем бізнесу.

З початком повномасштабного вторгнення РФ процес оцінки кредитоспроможності підприємств в Україні зазнав змін, враховуючи нові виклики воєнного часу. Традиційні методи доповнилися факторами безпеки активів, нестабільного енергопостачання, мобілізації персоналу та адаптації до змін умов. Банки почали більше уваги приділяти здатності підприємств брати участь у державних оборонних замовленнях та післявоєнній відбудові, а також залучати міжнародну допомогу. Оцінка кредитоспроможності стала більш комплексною, враховуючи не лише фінансові показники, але й стійкість, адаптивність та стратегічне позиціонування підприємств у воєнних умовах.

Отже, для вдосконалення процесу банківського кредитування підприємств, акцентуючи увагу на мінімізації фінансових ризиків необхідно здійснювати наступні заходи:

1. По-перше, підвищення рівня ліквідності. Високий рівень ліквідності забезпечує здатність підприємства оперативно виконувати фінансові зобов'язання, підтримуючи фінансову стабільність навіть у складних економічних умовах. Для цього важливими є постійний моніторинг фінансових показників, оптимізація структури активів і пасивів, а також збалансоване управління фінансовими потоками.

2. Впровадження системи раннього попередження змін у кредитоспроможності. Розробка та впровадження системи раннього попередження дозволяють ідентифікувати ризики на початкових етапах та оперативно реагувати на негативні зміни. Система включає в себе: моніторинг фінансових показників,

оцінку їхньої динаміки, встановлення критеріїв ризику та розробку заходів для мінімізації наслідків. Це сприяє стабільному збереженню кредитоспроможності навіть у несприятливих умовах.

3. Для мінімізації кредитних ризиків доцільним є ефективне управління кредитними ризиками передбачає диверсифікацію кредитного портфеля, страхування заставного майна, сегментацію клієнтів за рівнем ризику та контроль фінансового стану позичальників. Умови воєнного стану потребують додаткового врахування таких факторів, як безпека активів, мобілізація персоналу та енергетична стабільність.

4. Завдяки ефективній діяльності банківської системи вдалося знизити частку непрацюючих кредитів (NPL) в умовах війни. За даними НБУ, частка непрацюючих кредитів (NPL) у банківській системі України скоротилася з 55% у 2018 році до 32% станом на кінець 2024 року. Це стало можливим завдяки заходам із реструктуризації кредитів, списання непрацюючих позик, нарощення обсягів кредитування з високою якістю та поступовому відновленню фінансової стабільності. Зокрема, державні банки продемонстрували зменшення NPL до 45%, а банки з іноземним капіталом – до 12,7%.

5. Таким чином вдалося адаптуватися до сьогоденних реалій. Банки доповнили традиційні методи оцінки кредитоспроможності врахуванням воєнних ризиків. Це включає аналіз вразливості підприємств до військових загроз, здатність адаптуватися до змін умов роботи, участь у державних замовленнях та готовність до післявоєнної відбудови. Особлива увага приділяється здатності підприємств підтримувати виробничу діяльність у разі відключень електроенергії та інших кризових обставин.

Впровадження системи раннього попередження змін у кредитоспроможності та управління кредитними ризиками мінімізує фінансові втрати, підвищує стійкість банків і підприємств, їхню стабільність та інвестиційну привабливість.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній магістерській роботі наведені теоретичні узагальнення й отримано вирішення наукової проблеми, що виявляється у формуванні на концептуальному рівні сукупності підходів до оптимізації організаційно-економічного механізму управління кредитним ризиком банку. Це дало змогу сформулювати загальні теоретичні та практичні висновки, що відображають вирішення основних завдань роботи відповідно до визначеної мети:

1. В ході даного дослідження було визначено теоретико-методичні основи банківського кредитування підприємств. Проведений аналіз дозволив глибше зрозуміти сутність банківського кредиту, його основні принципи, зрозуміти його важливість, механізми та ризики. Проведений аналіз теоретичних та практичних аспектів банківського кредитування підприємств став основою для подальшого дослідження напрямів оптимізації кредитного процесу. У результаті дослідження виявлено ключові фактори, що впливають на ефективність кредитування та управління ризиками. Банківське кредитування є важливим інструментом розвитку підприємств, адже воно сприяє модернізації виробничих потужностей, розширенню діяльності, забезпеченню оборотного капіталу та підвищенню конкурентоспроможності економіки загалом. В умовах нестабільного економічного середовища банківський сектор України продемонстрував стійкість, завдяки впровадженню реформ, націоналізації ключових банківських установ та активному розвитку цифрових технологій, які адаптували систему до кризових викликів.

Особливу роль у банківському кредитуванні відіграє його механізм, що передбачає надання підприємствам фінансових ресурсів на принципах повернення, платності та цільового використання. Ефективність цього процесу залежить від врахування макроекономічних умов та дотримання основних принципів кредитування. Зниження ризиків у процесі кредитування можливе завдяки застосуванню комплексного підходу до ідентифікації, оцінки та управління

ризиками. Такий підхід допомагає уникнути значних фінансових втрат як для банків, так і для підприємств. У цьому контексті важливе значення мають сучасні методики оцінки кредитоспроможності позичальників, що включають аналіз фінансової звітності, розрахунок фінансових коефіцієнтів, використання скорингових моделей та експертних оцінок. Крім того, значущим є аналіз структури активів і пасивів підприємств. Оцінка співвідношення власного та позикового капіталу, а також ліквідності активів дозволяє визначити фінансову стійкість компаній і виявити потенційні ризики, пов'язані з їх фінансуванням.

Отримані результати дослідження формують базу для розробки рекомендацій з мінімізації ризиків у банківському кредитуванні. Це сприяє підвищенню ефективності кредитного процесу, зниженню ймовірності неповернення кредитів та забезпечує основу для подальших досліджень

2. Проведена оцінка ринкового позиціонування підприємств показала, що ефективність кредитування залежить від їхньої конкурентоспроможності та стійкості на ринку. За результатами оцінки фінансового стану компанія ТОВ «ТЕФФ» показала значне зростання власного капіталу на 417%, що свідчить про її здатність ефективно виконувати фінансові зобов'язання та залучати нові ресурси для розвитку діяльності. Виявлено, що підприємства зі значною часткою ринку та стабільними позиціями демонструють вищу надійність для кредитування, тоді як слабкі ринкові позиції підвищують ризики для банків. Аналіз галузевих особливостей підприємств також підкреслив важливість врахування економічних та конкурентних факторів при ухваленні рішень про кредитування.

3. Оцінка кредитоспроможності ТОВ «ТЕФФ» свідчить про його стабільний фінансовий стан і високий рівень надійності як позичальника. У ході дослідження було застосовано нормативні вимоги, встановлені Постановою №351 НБУ, що передбачає розрахунок інтегрального показника фінансового стану підприємства на основі ключових фінансових коефіцієнтів.

Результати аналізу продемонстрували позитивну динаміку фінансових показників ТОВ «ТЕФФ». За 2021–2023 роки підприємство зберігало високий рівень загальної ліквідності (понад 100%), що свідчить про його здатність

своєчасно покривати короткострокові зобов'язання. При цьому показники оборотності поточних активів значно перевищували середньоринкові рівні, що вказує на ефективне управління оборотними коштами. Інтегральний показник фінансового стану ТОВ «ТЕФФ» відносить підприємство до 1-го та 2-го класів позичальників за класифікацією НБУ. Це підтверджує високий рівень кредитоспроможності та мінімальний кредитний ризик. Відсутність фактів нецільового використання кредитних коштів і прострочення платежів за ними додатково зміцнює довіру до підприємства з боку банків.

Отже, ТОВ «ТЕФФ» є надійним позичальником, який демонструє стабільний фінансовий стан, прозорість діяльності та своєчасне виконання фінансових зобов'язань. Висока кредитоспроможність підприємства дозволяє йому отримувати вигідні умови кредитування, що є запорукою його подальшого успішного розвитку.

4. Оцінка кредитного забезпечення показала, що якість забезпечення кредиту відіграє вирішальну роль у процесі мінімізації банківських ризиків. Основними чинниками, які впливають на рівень надійності забезпечення, є ліквідність заставного майна, його відповідність обсягу кредиту, а також якість юридичного оформлення. Для зниження кредитних ризиків банкам рекомендується звертати увагу на ринкову вартість і стан заставного майна, регулярно проводити переоцінку активів, а також забезпечувати правову досконалість договорів щодо застави.

5. Підвищення ліквідності та платоспроможності підприємств є важливим чинником забезпечення їхньої фінансової стабільності, особливо у складних економічних умовах. Високий рівень ліквідності дозволяє підприємствам оперативно виконувати свої фінансові зобов'язання, що сприяє стійкості їхньої діяльності та зміцнює довіру з боку кредиторів і партнерів. Для досягнення цього необхідним є постійний моніторинг фінансових показників, оптимізація структури активів і пасивів, а також збалансоване управління фінансовими потоками. Ефективність таких заходів зростає за умови впровадження автоматизованих

систем обліку та аналізу фінансових даних, що дозволяє знижувати ризики помилок і підвищувати оперативність управлінських рішень.

6. Водночас впровадження системи раннього попередження змін у кредитоспроможності дозволяє своєчасно виявляти ризики та оперативно реагувати на негативні зміни. Така система базується на моніторингу ключових фінансових показників, оцінці їхньої динаміки, визначенні критеріїв ризику та розробці заходів для мінімізації їх наслідків. Особлива увага приділяється прогнозуванню можливих змін у ринковому середовищі, що дозволяє адаптувати фінансові стратегії підприємств до нових умов. Наприклад, визначення чітких порогових значень для основних фінансових коефіцієнтів може сигналізувати про наближення потенційних проблем, даючи змогу своєчасно вживати коригувальних заходів. Поєднання ефективного управління ліквідністю та впровадження системи раннього попередження змін у кредитоспроможності створює умови для стабільного збереження фінансової стійкості підприємств навіть у несприятливих економічних умовах. Це також підвищує довгострокову надійність підприємств для банківських установ, зменшує рівень проблемних кредитів і сприяє розвитку партнерських відносин між кредиторами та позичальниками. Такі дії забезпечують не лише стабільність окремих компаній, але й позитивно впливають на загальний рівень стабільності фінансової системи країни.

7. Не менш важливим є зниження витрат і підвищення рентабельності. Оптимізація собівартості продукції, впровадження сучасних технологій і реорганізація виробничих процесів сприятимуть покращенню фінансових результатів. Розширення ринків збуту та ефективна цінова політика також допоможуть збільшити доходи. Ще одним важливим кроком є покращення оборотності капіталу. Це можна досягти через скорочення циклів виробництва та реалізації продукції, а також ефективніше управління активами, що дозволить швидше перетворювати їх у грошові ресурси. Реструктуризація діяльності підприємства відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності. Вона може включати модернізацію обладнання, впровадження автоматизованих систем управління фінансами, логістикою та виробництвом, що знизить витрати і

підвищить продуктивність. Слід удосконалити фінансове планування. Регулярний моніторинг фінансових показників, прогнозування майбутніх потреб та автоматизація обліку дозволять уникати касових розривів і забезпечать стабільність фінансових потоків.

8. Ефективне управління кредитними ризиками в умовах війни є критично важливим для забезпечення фінансової стабільності банків. Сучасні реалії вимагають від банків адаптації до нових викликів, зокрема через геополітичну нестабільність, руйнування активів, падіння доходів і зниження платоспроможності позичальників. Для мінімізації ризиків банки впроваджують нові підходи до оцінки кредитоспроможності, що включають аналіз географічних ризиків, впливу мобілізації персоналу, забезпечення енергетичної автономії, а також здатності підприємств до відновлення після пошкоджень. Одним із ключових механізмів мінімізації ризиків є створення резервів для покриття можливих збитків, диверсифікація кредитного портфеля та впровадження зонального підходу до класифікації ризику за регіонами країни. Банки також активно адаптують свої стратегії до роботи в умовах післявоєнного відновлення, зосереджуючись на співпраці з державою та міжнародними донорами.

9. Здійснення моніторингу – є невід’ємною частиною в управлінні фінансовими ризиками. Таким чином банки здійснюють превентивні заходи для того, щоб виявити проблемні кредити. За час повномасштабного вторгнення частки NPL скоротилися, що є позитивним фактором. Станом на березень 2022 року їх частка скоротилася з 55% до 27%. Однак на початку 2023 року їх частка зросла до 38 %. Варто звернути увагу, що їх частка припадає саме на державні банки, а саме Приватбанк. За 9 міс. 2024 року частка NPL, відповідно скоротився і їх обсяг.

Для мінімізації ризиків банки використовують ряд заходів, такі як: здійснення своєчасної оцінки кредитного ризику та проведення реструктуризації (за потреби), нарощення обсягів гривневих кредитів високої якості, зниження кредитних ставок, списання непрацюючих кредитів (передусім роздрібних).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Tomashuk I. V., Tomashuk I. O. Enterprise development strategy: innovation and internal flexibility. *Colloquium-journal*. 2021. № 3 (90). Vol. 4. P. 51–66.
2. Волкова Н. І. Кульбіда В. А. Особливості банківського кредитування підприємств на сучасному етапі. *Фінанси, облік, банки*. 2021. № 1 (24). С. 113–122.
3. Закон України «Про банки і банківську діяльність»: станом на 20 лист. 2024 р.
4. Філімонова О. Б. Система та механізм банківського кредитування підприємств: зв'язок і протиставлення сутності понять. *Наукові праці. Економіка*. 2016. Вип. 263. Том 275. С. 62–68.
5. Томашук І. В., Томашук І. О. Управління фінансовими ризиками підприємства як складова забезпечення сталого функціонування суб'єкта економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. № 39. С. 4–11.
6. Белоусова С. В. Механізм управління фінансовими ризиками промислових підприємств. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. Вип. № 3 (19). С. 277–293.
7. Куліш Г. П., Родніченко І. В. Вплив фінансових ризиків на результати діяльності підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 25. С. 98.
8. Кузьмінець Т. Г., Перегняк Ю. А. Управління фінансовими ризиками підприємства в умовах ринково економіки. *Молодий вчений*. 2017. Вип. № 12 (52). С. 677.
9. Управління фінансовими ризиками. URL: https://pidru4niki.com/74707/ekonomika/upravlinnya_finansovimi_rizikami (дата звернення: 11.11.2024). Управління фінансовими ризиками. URL: https://pidru4niki.com/74707/ekonomika/upravlinnya_finansovimi_rizikami (дата звернення: 15.11.2024).

10. Суханова А.В., Пухальська Н.О., Черній Б.С. Сучасні методи оцінки кредитоспроможності позичальника банківськими установами. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. № 18. С. 821 – 825.
11. Доліна І. Фінансовий аналіз: основні види та коефіцієнти. URL: <https://finacademy.net/ua/materials/article/finansovij-analiz-osnovni-vidi-ta-koeficiyenti>. (дата звернення 19.11.2024).
12. Алескерова Ю.В., Аналіз стану та ефективності кредитного забезпечення відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств. *Облік і фінанси АПК: освітній портал*. 2024.
13. Єпіфанова А. О. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання : монографія. Суми: УАБС НБУ, 2007. 288 с.
14. Позичування компанії: що це таке, ефективні стратегії. URL: <https://www.marketing-ua.com/article/pozitsiyuvannya-kompaniyi-shho-tse-take-efektivni-strategiyi/>. (дата звернення 19.11.2024).
15. Савіна М.С. Управління персоналом організації : монографія. Рівне: НУВГП, 2012. 403 с.
16. Кацемір Я. В. Позичування підприємства на зовнішньому ринку. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. № 34. С. 1–4.
17. Квасовський О. Р. Науковий підхід до прийняття менеджментом підприємств виважених фінансових рішень. Формування єдиного європейського фінансового простору та розвиток світової фінансової думки: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, 2016 р., Тернопіль: Вектор, 2016. С. 65-70.).
18. Постанова № 351 «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» : станом на 26 лист. 2024.
19. ТОВ «ТЕФФ» (38110834). URL: <https://teff.com.ua/>. (Дата звернення: 26.11.2024).

20. Омельченко О.В., Сідорова Р.А. Розбіжності у побудові методики аналізу показників рентабельності та результативності. *Подільський науковий вісник*. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2021. Випуск №2. С. 81–84

21. Омельченко О.В., Лосенко Є.М., Використання альтернативних методів оцінки кредитоспроможності підприємства. *Подільський науковий вісник*. 2022. Вип. 4. С. 72–76.

22. Наказ № 616 «Про затвердження Порядку проведення оцінки фінансового стану потенційного бенефіціара інвестиційного проекту, реалізація якого передбачається на умовах фінансової самоокупності, а також визначення виду забезпечення для обслуговування та погашення позики, наданої за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій, обслуговування якої здійснюватиметься за рахунок коштів бенефіціара» : станом на 26 лист. 2024.

23. Хринюк О. С., Бова В. А. Моделі розрахунку ймовірності банкрутства як метод оцінки фінансового потенціалу підприємства. *Ефективна економіка*. 2021. Вип. 2. С. 1–6.

24. Посохов І. М., Використання системи показників для оцінки ризику банкрутства корпорацій. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*, 2013. № 3. С. 65–72.

25. Власюк В.Є., Гордієнко К.О., Пшенична А.О., Оцінка ймовірності банкрутства вітчизняних підприємств (на прикладі ПАТ «Комбінат «Тепличний»). *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 12. С. 68–72.

26. YouControl. ТОВ "ТЕФФ" (38110834). URL: https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/38110834/ . (Дата звернення: 21.11.2024).

27. Левкович О. В., Воробйова А. О., Аналітичні основи ліквідності та платоспроможності підприємства. *Ефективна економіка*. 2022. Вип. 5. С. 1–7.

28. Процик А.В., Олександренко І.В., Напрями підвищення ліквідності та платоспроможності підприємства. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «*Детермінанти та імперативи розвитку фінансової архітектури України*», 22 квітня 2021 року. Луцьк : ЛНТУ, 2021. С. 56–58.

29. Хома І.Б., Панчак М.-І.М. Шляхи вирішення проблем щодо ліквідності та платоспроможності малих вітчизняних підприємств. *Економічний простір*. 2023. №184. С. 148–152.

30. Пасічний В. А., Тітенко З. М. Шляхи підвищення платоспроможності вітчизняних підприємств. *Фінансові механізми сталого розвитку України в умовах сучасних викликів*. Тези доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених у НУБіП, 2 березня 2023 року. Київ : НУБіП, 2023. С. 78–80.

31. Дацик К. В. Підходи до удосконалення платоспроможності підприємства. Вісник студентського наукового товариства «Ватра» Вінницького торговельно-економічного інституту державного торговельно-економічного університету, 20 квітня 2023 року. Вінниця : 2023. С. 147–152.

32. Войтюк А.В. Мінімізація ризиків в системі банківського кредитування. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2014. № 2(10). С. 145–152.

33. Плахота А. К. Особливості оцінки кредитного ризику при кредитуванні підприємств комерційними банками в умовах війни. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 8(26) 2023

34. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/chastka-nepratsyuyuchih-kreditiv-u-bankah-skorotilasya-za-devyat-misyatsiv-2024-roku-do-32> (Дата звернення: 26.11.2024).

35. Козолій О. І., Куліш Г. П. Кредитування підприємств та шляхи мінімізації банківських ризиків. Збірник матеріалів VIII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. *Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами*, 15 листопада 2024 року. Київ : КНЕУ, 2024. С. 89–94.

36. Гончарук І. В., Томашук І. В. Ресурсний потенціал сільських територій: стан та напрями зміцнення монографія. Вінниця : ТОВ «Твори». 2022. С. 334.

37. Волчанова Ю. Проблеми кредитування малого бізнесу. VI Всеукраїнська науково-практична конференція «Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні

аспекти», 24 листопада 2021 року. Ужгород : ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2021. С. 13–14.

38. Нікіфоров П. О., Ткач А. В., Банківське кредитування підприємств в Україні: сучасні тенденції та шляхи вдосконалення. *FINANCE AND CREDIT*, 2023. № 148. С. 118–121.

39. Онищенко Ю. Г. Банківська діяльність в умовах розвитку цифрових технологій. Вісник ОНУ ім. І. Мечникова. 2021. Т 1. 23. Вип. 8 (73). С. 160-165.

40. Мульська О., Руцишин Н. Удосконалення механізму банківського кредитування у контексті регулювання фінансово-економічних дисбалансів в Україні. Світ фінансів. 2020. Вип. 4 (65). С. 168-182.

41. Горох. О.В., Скоромна О.Ю., Міщенко В.С., Шляхи удосконалення кредитування аграрних підприємств. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. «Економічні наук»*. 2022, № 2, С. 39–46.

42. Макалюк І. В., Лайкова А. О. Фінансові ризики вітчизняних підприємств в умовах війни. 2024: V Міжнародна науково-практична конференція «Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи», 25 квітня 2024. Київ : НТУ КПП імені І. Сікорського, 2024. С. 83–84.

43. Лошенко О. В., Мурована Т. О. Ризики ведення бізнесу в умовах воєнного стану та шляхи їх подолання. *Ефективна економіка*. 2023. № 2.

44. Макалюк І. В., Кашпуренко Т. О., Баранніков М. О. Становище підприємств аграрного сектору України в умовах війни: фінансово-інвестиційні аспекти. *Економіка та суспільство*. 2023. № 49.

45. Мозговий Є. В. Управління фінансово-кредитними ризиками на підприємствах. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. № 63.

46. Андрухович Д. Р. Вітчизняні підприємства у воєнний період і заходи їх державної підтримки. Збірник наукових праць Державного податкового університету: Електронне наукове видання. 2023. № 1. 66–73.

47. Погріщук Г. Б., Волощук Р. Є. Кредитоспроможність позичальника: зміст і критерії оцінки. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2021. Вип. 17. Т.1

48. Caplinska A., Tvaronavičienė M. Creditworthiness place in Credit Theory and methods of its evaluation. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*. 2021. № 7(3). P. 2542-2555
49. Герасименко А. В. Банківське кредитування промислових підприємств: економічна сутність і принципи реалізації. *Проблеми і перспективи розвитку банків та небанківських фінансових установ у сучасних умовах*. 2021. № 2 (41). С. 40–48.
50. Шишкіна О. Класифікація промислових підприємств у контексті управління фінансовими ризиками. *Галицький економічний вісник*. 2020. № 2 (63). С. 164—175.
51. Томашук І.О. Теоретичні аспекти сутності банківського кредиту та особливості кредитних відносин в аграрному секторі економіки. *Економіка АПК*, 2021, № 5. С. 101–112.
52. Непочатенко О. О., Мудрак Р. П., Бечко П. К. Роль кредитного ринку в забезпеченні банківськими кредитами сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2020. № 23. С. 10-16.
53. Джеджула В.В., Цвик О.Г. Сучасні методичні підходи до оцінювання кредитоспроможності підприємства. *Економіка і суспільство*. 2016. Випуск № 7. С. 290–294.
54. Воскресенська Т. І., Дослідження підходів до аналізу грошових коштів підприємств з використанням облікової інформації. *Економіка і суспільство*. 2021. Випуск № 31.
55. Халтур С.М., Бровко Л.І., Моруга Т.О. Методологія оцінки ліквідності та платоспроможності сільськогосподарських підприємств. *Економіка та держава*. 2017. № 12. С. 56–60.
56. Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12.07.01 р. № 2658-III,
57. Національний стандарт № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав», затвердженого постановою КМУ № 1440 від 10.09.2003 р.;

58. Методика товарознавчої експертизи та оцінки дорожніх транспортних засобів (наказ Мініюсту України та фонду Держмайна №142/5/2092 від 24.11.2003, із змінами).

ДОДАТКИ

Додаток А

Кредитна інфраструктура	Процес кредитування		Забезпечення процесу кредитування
Національний банк України Універсальні та спеціалізовані банки Кооперативні банки Кредитні спілки Лізингові компанії Факторингові компанії Форфейтингові компанії Інвестиційні фонди Венчурні фонди	Методи Банківське кредитування Кооперативне кредитування Кредитування під цінні папери Інвестиційне кредитування Іпотечне кредитування Облігаційна позика Фінансовий лізинг Факторинг, форфейтинг	Принципи Тимчасове користування Своєчасне повернення Цільове й ефективне використання Диференційований підхід Довіра та винагорода	Інформаційне Звітності: фінансові, податкові, статистичні; Документи обліку Аудиторські висновки Банківські документи Установчі документи Проектна документація
Гарантійні установи Рейтингові агентства Бюро кредитних історій Страхові компанії Оціночні компанії Проектні організації Аудитори Посередники на ринку ЦП	Механізм банківського кредитування підприємств		Нормативно-правове Нормативно-правові акти Положення Комітету Базеля Положення та інструкції НБУ Внутрішні нормативні документи кредитної установи
Спеціалізований (галузевий чи регіональний) фонд кредитної гарантії та фінансової підтримки	Інструменти	Важелі	Методичне
Спеціалізовані (галузеві чи регіональні) коєдитно-інформаційні агентства	Угоди з приводу строкового кредиту Мікrokредит Кредитна лінія Овердрафт Кредитні картки Векселі Чеки Сертифікати Заставні свідоцтва	Позичковий відсоток Комісія, винагорода Застава, гарантії, порука Розстрочка Розмір ліміту Строк кредиту Компенсація витрат Погашення кредиту Реструктуризація боргу	Система кредитного аналізу позичальника Система аналізу індивідуального кредитного ризику продукту та позичальник Система аналізу портфельного кредитного ризику Система кредитного супроводу та моніторингу

Продовження
Додатку А

Передумови кредитування
Формуються банками
Формуються підприємствами

Звіт про фінансовий стан, фінансові результати ТОВ «ТЕФФ» за 2021-2023 рр,
тис. грн.

Додаток Б

	J0901107 Фінансова звітність малого підприємства	2021	2022	2023
Актив				
Назва рядка	Код рядка	На початок звітного року, тис. грн	На кінець звітного періоду, тис. грн	На кінець звітного періоду, тис. грн
I. Необоротні активи Нематеріальні активи	1000	183,9	26,6	43983
первісна вартість	1001	635,7	658,4	658,4
накопичена амортизація	1002	451,8	631,8	652,2
Незавершені капітальні інвестиції	1005	0		
Основні засоби:	1010	633,9	4 518,30	5 440,00
первісна вартість	1011	2 773,60	7 701,10	10 152,40
знос	1012	2 139,70	3 182,80	4 712,40
Довгострокові біологічні активи	1020	0		
Довгострокові фінансові інвестиції	1030	55	55	55
Інші необоротні активи	1090	0		
Усього за розділом I	1095	872,8	4 599,90	5 501,20
II. Оборотні активи Запаси:	1100	16 262,80	45 007,60	42 621,80
у тому числі готова продукція	1103	5 445,70	10 425,20	8 665,20
Поточні біологічні активи	1110	0		
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1125	4 920,80	16 835,00	27 340,90
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	1135	305		
у тому числі з податку на прибуток	1136	304,9		
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	2 831,00	10 250,60	16 464,00
Поточні фінансові інвестиції	1160	0		
Г роші та їх еквіваленти	1165	174,1	2 061,40	2 967,70
Витрати майбутніх періодів	1170	34	25,6	28,7
Інші оборотні активи	1190	1 949,70	9 411,70	11 639,70
Усього за розділом II	1195	26 477,40	83 591,90	101 062,80
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200	0,00		
Баланс	1300	27 350,20	88 191,80	106 564,00
Пасив				
Назва рядка	Код рядка	На початок звітного року, тис. грн	На кінець звітного періоду, тис. грн	На кінець звітного періоду, тис. грн
I. Власний капітал Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	1	1	1
Додатковий капітал	1410	0		
Резервний капітал	1415	0		
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	4 647,30	15 860,00	19 393,50
Неоплачений капітал	1425	0		
Усього за розділом I	1495	4 648,30	15 861,00	19 394,50
II. Довгострокові зобов'язання, цільове фінансування та забезпечення	1595	150,9	301,8	391,2
Короткострокові кредити банків	1600	4 445,00	1 500,00	5 083,00
III. Поточні зобов'язання Поточна кредиторська заборгованість за: довгостроковими зобов'язаннями	1610	0	0	0
товари, роботи, послуги	1615	4 752,30	9 974,40	4 433,90
розрахунками з бюджетом	1620	42,9	1 662,60	3 151,20
у тому числі з податку на прибуток	1621	0	357,6	620
розрахунками зі страхування	1625	45587,00	51,7	116,8
розрахунками з оплати праці	1630	73,1	142,3	444,4
Доходи майбутніх періодів	1665	0		
Інші поточні зобов'язання	1690	13 215,60	58 698,00	73 549,00
Усього за розділом III	1695	22 551,00	72 029,00	86 778,30
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1700	0		
Баланс	1900	27 350,20	88 191,80	106 564,00
Звіт про фінансові результати				
Назва рядка	Код рядка	2021	2022	2023
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	83 582,30	155 819,40	138 590,80
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	64 704,90	120 086,50	112 238,40
Інші операційні доходи	2120	572,10	186 400,00	3 694,20
Інші операційні витрати	2180	15 402,40	16 536,30	23 709,30
Інші доходи	2240	0,00	106 300,00	99,50
Інші витрати	2270	269,80	147,80	50,50
Разом доходи (2000 + 2120 + 2240)	2280	84 154,40	156 112,10	142 384,50
Разом витрати (2050 + 2180 + 2270)	2285	80 377,10	136 770,60	135 998,20
Фінансовий результат до оподаткування (2280 - 2285)	2290	3 777,30	19 341,50	6 386,30
Податок на прибуток	2300	679,90	3 481,50	1 154,10
Чистий прибуток (збиток) (2290 - 2300)	2350	3 097,40	15 860,00	5 232,20